

186.154

186.154

BETYÁR LEGENDÁK

Az alföldi rablövélgy történetei.

Szegec
Engel Lajos kiadása.

Ára 1 forint.

P.O. Hungary
429 x

BETYÁRLEGENDÁK.

AZ ALFÖLDI RABLÓVILÁG TÖRTÉNETEI.

ELSŐ KÖNYV.

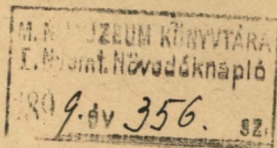

SZEGED,
ENGEL LAJOS KIADÁSA.

1898.

186154

A betyárfajták.

— Egy kis bevezető. —

Azelőtt is volt betyár,
ma is van betyár. Csak
ma nem az a neve.

Azelőtt kívül állt a társadalmon,
ma bent van a társadalomban és
hitvány mesterségét »tökéletesre« emeli. A Farkas
Jancsik csak annyit tudtak, hogy a városháza mellől el-
vigyék kocsin a lutrisbolt vaspénztárát és kint a határ-

ban pörölylyel és nagy mostoha fejszékkel szétverjék. A Vuchetichek, a Geiger-féle szabadkai negyedmillió lopás tettesei szintugy cselekedtek. Bár hiszen az is elég tökéletes munka, mikor valakinek a zárt udvarából nemcsak a kocsiját, lovát, hanem a kapubolt alatt levő zárt irodából egyuttal a vaskasszáját is elviszik. Talentum kellett ehhez is, de a mostani emberek, akik ilyes dolgokban élnek a világukat, már könnyebben végeznek. Az kész műlakatos valamennyi, sőt több is annál s egyáltalán nem viszi el a helyéből a pénztárt, hanem csak megfurja. Voltaképpen ezeknek a tudománya révén tudta meg a világ, hogy a vaspénztár még annyira sem őrzi meg a pénzt, mintha az az ágy lábában volna elrejtve. Mert itt nem keresik, míg amarról bizonyosan sejdítik, hogy nem vaját aszal benne a tulajdonos.

Nem egyszer hallani még ma is olyan pusztai birtokostól, akinek valami őrzeni való pénze, okmánya, értékpapírosa van, hogy : nem vehet vaskasszát.

Mert ha hire megy, hogy ilyesmije van, olyan időben, amikor valamerre odajár, bizonyosan betörnek hozzá. Már csak a vaskassza kedviért is.

A mostani betyárvilágnak külön tolvajnyelve van, amely minden nemzet nyelvén egy azonos. És a nemzetközi szövetkezet tagjai csodálatos dolgokat

visznek véghez. És tőlük semmi becsület és munka eredménye sem biztos, vagy ha biztos, akkor csak úgy az, mint az Angol Banké. A világ leghatalmasabb pénzintézetét a maga aczélfalain és aczélerejű emberein kívül mindennap fölváltva egy-egy század katona őrzi. Ezeknek oly mesés borraivalókat ad a Bank, hogy miatta már lázongás is volt a londoni helyőrségben, mert valamely század többször része-sült ezen szolgálat előnyében, mint egy másik. Ám azért még sem lehetetlen, hogy egyszer megdézsmálják ezt a bankot is.

*

Ma nem lovon járnak a betyárok, hanem frakkban s mióta Somoskeőynek sikerült, hogy a new-yorki világkiállításra ő vezesse be a brazíliai császárnét, azóta a modern betyároknak semmi sem lehetetlen. Ennek a magyar kalandornak állítólag az is sikerült már, hogy ellopott egész teherrakományostul egy nagy tengeri hajót.

Ausztráliából, a sidneyi kikötőből volt Angliába hajózandó ez a nagy három árboczos. Az utolsó napot a szárazföldön töltötte mindenki, kapitánytól kezdve a matrózig, mert onnan Liverpoolig három havi az út és ezen uton minden földi örömök ki vannak zárva. A hajón csak az a pár ember maradt, akiket a szolgálat okvetlen visszatartott.

Az utolsó éjszaka egy teljes hajó-személyzet ment a hajóra, az otthonlevőket megkötözték, az új kapitány parancsolt, az új tüzelők befűtöttek, az új gépész regulázta a masinát, az új kormányos komolyan ült a helyén — s reggelre, mikor a *valódi* hajószemélyzet a városból a kikötőhöz ért, nyoma sem volt a briggnak.

Azóta sem tudják, hogy hol van.

Az e fajta tolvajstikli és a régi betyárvirtus között nagy a különbség. Amott kétségkívül eszes emberek dolgoznak, néha szerfölött nagy tudással. Bécsben a hetvenes évek táján a nemzetközi banda a Lipót-város egyik ódon, ócska házát megvéve, annak a pinczéjéből kezdett munkát a Duna-csatorna alatt a csatorna tulsó oldalán álló bankház pinczéje ellen. Alagutat vágtak a csatorna alatt, amelyen gőzhajók járnak s éppen csak a véletlen tette rájuk figyelmessé a rendőrséget akkor, amidőn már majdnem készen voltak a munkájukkal. Oly széles alagutat vágtak, hogy a belőle kihordott föld kellett a szomszédok előtt figyelmet.

Ez bizonyára más mesterség, mint az, amit a Ráday-korszak pusztított el részben az Alföldön. Bár nem tökéletesen. Rendszeresen majd csak az új csendőrség pusztítja el hosszú évek során, ha avval a kitartással lesz, amivel kezdte.

Mert ma még van belőlük, ha nem is az elsejéből valók, de még mindig élnek olyanok, akik valamely kenyérkeresetet csak éppen mutatósság kedvéért folytatnak. A valódi dolguk a sötétség évadjára esik, amidőn fekete sátorát leteríti a pusztára az éjszaka. Még ma is meg van, bár egyre fogyó számban

a lóköttő.

Nagyon régi mesterség ez s még az sem birja akadályát vetni, hogy ma már passzusa van a lónak, akár csak keresztlevele az embernek. Azért a lovat csak elkötik ma is az ahoz értő emberek és el is tudják adni. Mert ebben a mai furfangos világban folyton akad olyan ember, aki tudós a passzushamisításban s mikor aztán kész a hamis lójárlat, kelendő nagyon az állat a vásárokon. Az árus könnyen birja adni, mivel-hogy könnyen jutott hozzá.

— Ötön szerezte — szokás mondani (vagyis hogy az öt ujjá segítségével kötötte ki az istállóból).

Fortélyaik csodálatosak. Tudva van, hogy a pusztán lakó nép eléggé megfigyeli a természetet, a nyilvánulásokat. Az orra érzékeny, a füle pedig tökéletes. Ennek daczára, pedig akkora kutyákat tart

az udvarában, mint egy-egy fiókbornyu: mégis elviszik a lovát éjjen át úgy, hogy még csak a kutya ugatását sem hallja. Bár a jó gazda eléggé ébren alszik s föl is kel éjszaka, hogy szétnézzen. De rendszerint csak a hajnali itatásnál veszi észre, hogy elvitték a jászol elől a kötőféket s eltűnt vele a ló is (mert hogy a ló benne szokott lenni a fejével a kötőfékben).

Hogy ez miként történhetett, nem tudja a gazda. El sem képzei és szomoruan kezd *csapásozni* utánuk. Ez ugyanaz a munka, mint mikor az indiánus nyomoz a prairieken a halványarcz után. De ez is kevés eredménnyel jár. Hiába keresi a nyomokat, nem nagyon talál rájuk. A lókötés évadja ugyanis azon időtájakra esik, amidőn még sik a pusztá mindenfelé és nem állja az utját a lovonmenőnek sem kukoriczaszárak rengetege, sem kalászok tábora. Az ősz, a maga tarlóival, a tavasz, a maga szántásaival alkalmas erre nagyon. Ott ha nyomot talál is, a nyom utóljára csak kivezet valami utra, ahol aztán már föl nem ismerkszik.

A lókötőt megöli az, ha nyomot hagy maga után. Ez okból van, hogy télen, amidőn nagy havak járnak a pusztán, sohasem kötnek lovat.

Máskor azonban igen csak járja ez a tudomány, a mezősegeken. Sokszor kötnek még ma is lovat és

az elkötés ma sem megy a nemzetközi tolvaj kapzsiságával, hanem meg van benne az, ami a régi betyár életet költőies színbe vonta: a virtus. Miután ma már azt az embert, aki két csatakos, kötőfékes nyergeletlen lovon jár kel, minden vámnál megállítják, a lókötnék is csak kocsival kell járni, hogy föltünést ne költsön.

Ennélfogva az elköött lovakhoz kocsit és hámot is kell lopni.

A legritkább eset, hogy ezt a háromféle dolgot: lovat, kocsit és hámot *egy tanyából vigyék el*. Azt három helyről szokás venni.

Ez a virtus.

A többi virtus aztán a passzus-hamisítók gondja. Ma már nem lehet úgy tuladni az állaton, mint mikor a kecskeméti rideg marha gulyájából »ugy förgeteg idején véletlenül« kiszakadt tíz darab tinós az kézről-kézre, gulyástól-gulyáshoz két nap alatt lekerült a szerb határszélre, ahol nyoma veszett. Ma a passzus beszél és passzus nélkül tisztességes vásárra be sem eresztik a lovat.

Hogy adhatják el mégis azt a sok lovat, amit az Alföldön elkötnék? Csak úgy, hogy külön gyárai vannak ennek, ami megint külön fejezetet érdemel.

A járalthamisítók.

Aratlattal elsősorban a lábas jószág tulajdonjogát akarta rendbe-szedni és a sok csalafintaságot, félkémkalmárkodást korlátozni az állam. Azé az állat, aki birja a járlatát. Akinek van állata, de nincsen passzus hozzá, attól az állatot elveszik. Legalább így kellene, hogy legyen.

Magára a passzusra szigorú gonddal örködnek sok helyen. (Más helyeken meg, mint alább a példa mutatni fogja, annál kevesebbet törődnek vele.) A gond olyannyira nehéz, hogy például, ha a lovon ez a billeg van :

Æ.

akkor a passzusban nem szabad ilyen rajznak lenni :

A. E.

Ha a ló tomporára ez van sütve :

akkor a passzusban gyanút kelt, ha ez áll :

Es így tovább. Valóságos mesterség, a passzus jelzés rovatába az átiratásoknál, kiadásoknál bele-rajzolni a *billogot*. Pedig hát nem is mindenütt van sütővas, minden tanyán az nem található. Ha-nem jelzik, amivel lehet s az ilyen jelzéssel még több a baj. Az ilyeneket nagy gonddal kell a passzus-levél illető rovatkájába belerajzolni.

Ilyen utánajárásokkal készül a törvény szerint való járlat.

És mégis hamisítják. Nagyon értenek hozzá némelyek. Nem is olyan régen történt, hogy egy buzgó csendőr, *Häfner* Jakab kisteleki őrmester, aki kiváló policzista hírében áll, szintén annak a problémának a megoldásán fáradozott, hogy miként birják a lóköttők az elkötött lovakat passzus nélkül még manapság is értékesíteni. Keresni kezdte. Valami lopás nyomozása közben a véletlen egy szálát adott a kezébe. Azon elindult.

A nyom Majsára vezetett. Azt hitte, ott éri. De onnan tovább kellett menni Bajára. Onnan megint át a Dunán, be Pécsre, Baranyamegyébe. Báttaszék volt az utolsó állomás s ott tudta meg a csendőr, hogy a passzushamisító banda votlaképpen *Kisteleken van*. Baranyamegyéig kellett mennie, amig ennek a nyomára juthatott.

A dologban az is érdekes, hogy a passzushamisító a betyárvilág egy régi alakja volt, a Nemes Nagyok familiájából, aki ezt a tudományát a börtönben tanulta meg.

Megtörtént ugyanis, hogy a községházánál a sertésjáratok elfogyván, lójárlatokra irtak sertés passzust. A börtönben tapasztalt férfit a sertésről beirtakat a passzusból vegyi szerekekkel kimosta, a papirt azután kivasalta s egy zugirász ilyen passzusokba irta aztán be a lopott lovakat.

Hogy milyen kiterjedt összeköttetések vannak a bandáknak, mutatja a pár év előtt történt eset, amidőn egy csapat lókötő nyomozása közben egy *temesvári rendőrt is letartóztattak, mint bűntársat*. Ez az ember belső szolgálatra lévén beosztva a városházánál, bejáratos volt a hivatalokba s a lójárlatok ürlapjait lopdosta az alföldi lókötőknek. A kisteleki zugirász meg egész hivatalt tartott, hogy »hiteles« passzusokat állítson ki lopott lovakról.

Házások.

Mióta egyre jobban szokásba jön a pusztákon, hogy a tanyaházat kerítéssel veszik körül, fajtájuk pusztul s csak ritkán hallani, hogy valamerre jártak volna. Ma már leginkább csak télen esik meg, hogy kiásák a kamra falát. Ha a ház úgy van bekerítve, hogy nem a kerítés által határolt udvarban fekszik, hanem a hátulsó fele maga is kerítést képez, munkájukban nagy előnnyel vannak. A tanyaépület még ma sem mind készül vályogból, a régiebbek pedig legtöbbször csak vert faluak voltak. Ezt könnyen kilyukasztották, ha pedig minden zajt el akartak kerülni, a földet ásták ki alatta. Leggyakrabban az

előtte való napi disznóölés után jelennek meg, mikor föltételezhető, hogy a kamarában sok hus, szalonna és zsir van.

De ma már legtöbbször a nyomokra jönnek. Régente a nagyobb betyárbandák is ráadták az ilyesmire a fejüket. Egy felsőtanyai vagyonos gazdálkodótól a pénzes ládáját azon szobából vitték el, melyben a feleségével együtt aludt. A ládát az ágy alatt tartotta. A betyárok kiásták a ház fala alatt a földet s kiemelték a kis ládikót. Tény, hogy a dolgozóktól csak egy fal s az ágy által elválasztott gazda mit sem vett észre. Csak reggel, mikor lelépett az ágyról, mondta a feleségének:

— De hűvös van ebben szobában. Fázik a lábam.

Fázhatott is, mikor ott volt az ágy alatt a nagy lyuk.

Vásárosok.

Ez az érdekes és veszélyes fajzat még ma is létezik. Nagy titokban dolgoznak s daczára hogy nagyobb tagu bandák, titkaikat jól tudják őrizni. A legkisebb banda is öttagu, de a szegedi alsótanyákon nyolcz év előtt huszonnyolcz tagut is fogtak el.

A mesterséget minden valószínűség szerint vásárra járó sátoros cigányoktól tanulták el.

A vásári lopásokat legjobban ezek üzték s egy idő óta szokásban van a városoknál, községeknél az a mód, hogy a vásárra gyülekezett cigány népet a vásár előtt letartóztatják s csak a vásár lezajlása után eresztik szabadon.

Ennek daczára csak történnek lopások. Rendszerint jól öltözött, bizalomgerjesztő asszonyok, emberek. A vevőt váró iparosnak csak ugy röpdös örömében a lelke, hogy mennyi mindent fognak ezek vásárolni. Vesznek is itt-ott, nagy alkudások történnek, de ezen idő alatt a próbálgatások, cserélgetések közben eltéved egy-egy finom darab.

Azzal aztán sebesen ki a város szélén álló kocsikra s haza a pusztába. Ott a tárgyak elrejtődnek, selyemkendők, szövetek, csizmák, felöltők, kalapok, mind még azon éjjel szétosztódnak, némely részét el is ássák.

A tanya egyébként csendes, és tiszta. Az utas, ha arramegy, azt gondolja: mily egyszerű, boldog emberek lakhatnak ebben a csinos házban . . .

Egyszer aztán akad besugó. Vagy a környéken föltűnik a rettentő nagy vásárra járás. Ni, hogy van ez? Eladni valót sohase visznek, vettet meg mindig hoznak. Honnan van pénzük? A sok ujruhára. Az asszonyaik mind selyemben járnak.

Egyszer aztán a banda tagjainak tanyái köré

sötét este lovas emberek állnak s várják a vásárról érkezőket. Aki a tanyában maradt, ezt észreveszi s adogatni kezdi a jelt. Egyszerű a jel: gyertya ég a szobában. De ki gondolna arra, hogy ez figyelmeztetés. Hiszen mindenütt ég világ este a házban. — Ám náluk ép a kirándulásokkor nem szokás.

Csakhogyzuttal későn vették észre a halasi vásárról kocsin haza haladókat. Nagyon közel jártak már a tanyákhoz, mikor a jelt meglátták s kezdik is lehányini a kocsikról a podgyászt a pusztasötétjében. De már későn van. Mindent megtalálnak a rendemberei: ruhát, csizmát, istrángot, mellényeket, nyakravalót s egy ládát — tele mézes kalácscsal.

Ezt a csemetéknek lopták volna. De biz attól már elestek.

Kocsinjárók és lovonjárók.

siványaink e fajtája a Ráday-korszak alatt szerencsére kiveszett.

A betyárvilág legnagyobb gazemberei tartoztak közéjük.

A lovonjárók voltak azok a híres legények, akiket a régi vármegyei rendőr-rendszer mellett elfogni igen nagyon ritkán sikerült. Jó lova volt, jó lovas volt s ha üldözték, könnyen elérhette a másik vármegye határát, ahova az első vármegye legényei már nem mehettek utána. Körülbelül ez a nevetséges policziális rendszer fejlesztette nagyra.

Egy időben tömegesen voltak az országban. A mesterségük leginkább utonállás és lókötés volt. Utolsó alakjait kiölte a Ráday-korszak s a szervezettebb közbiztonsági szolgálat.

Másik, veszedelmesebb fajta volt az ugynevezett *kocsinjáró betyárság*. Veszedelmességének főoka abban rejlett, hogy sokkal nehezebben akadtak a nyomára, mint ahogy ez a lovonjárónál történt.

Ha a lóhátas embernél puskát és pisztolyokat láttak, mindjárt tudhatták, hogy kifélével van dolguk. A lovonjáró nem is csinált magából titkot. Bizonyos foku hírnév és dicsőség övezte a pusztai banditákat annak idején s erre büszkék voltak. Töméredek népdalunk mutatja ezt, amelyek közül egyik legjellegzetesebbet ide iktatom. Aszongya, hogy aszongya :

*Ha a főbiró szorongat,
Lopok neki egy pár lovat.
Behajtom az udvarára :
Még mög is hij vacsorára !*

Nem így a kocsinjáró. A lovonjáró duhaj, csárdabeli legény volt, a kocsinjáró körültekintő, alattomos, vagyonszerző. Kocsijából senki ki nem nézte volna, hogy azzal egy nap alatt leszalad Kecskeméttől Titelig. A kocsin pedig kopott kalapu

emberek ültek, hároman-négyen. A kocsiderékban széna. A fölött néhány tarisznya, esetleg ásó, kapa, vagy kasza. Békés magyarok ezek, akik munkából jönnek. Avagy hogy talán mennek a másik határba, mivelhogy ott az uraságnál dohány alá való földet bérbe lehetne kapni.

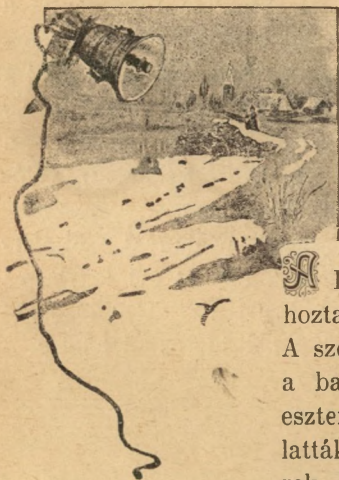
Az ám. Csakhogy a kocsiderékban a széna alatt öt-hat töltött, kétcsővű puska hevert, amivel nagyon tudtak bánni. Üldözésük épp ezért a lehető legveszedelmesebb volt. Ha zsandár szorongatta a kocsinjáró betyárt, az első közibe vágott a kóczmadzagos lovaknak s mentek azok azonnal, mint a fürgeteg. A másik ember töltögette s adogatta elő a puskákat, a két utolsó pedig hátra fordulva a kocsiderékban, vagy hasonfekve a szénában, valószínű golyózáport küldött az üldözőkre.

A kocsinjárók legutolsó példányát, *Farkas Jancsit* csak pár éve ítélték el tizenöt évi fegyházra a szegedi törvényszéknél, mert az őt üldöző két csendőr közül az egyiket a kocsiderékből lelőtte.

Szökés a bitófa alól.

(Kecskeméti Varjas Jancsi.)

Ráday-korszak még nem hozta le a csendet, a rendet. A szegedi várban még csak a bakák várták a tizenkét esztendő telését és azzal mulatták magukat a vén emberek, hogy regutának nevezték

azt, aki még csak hat évig ette a császár kenyerét. Az ódon kazamátákban, ahol a török világban

magyar fogoly, a német világban olasz fogoly lakott, csönd uralkodott. Akik később belekerültek, még kint lakták a pusztákat és garázdálkodtak kedvük szerint. A »vérbíró« ideje ekkor még nem jött el s jókorával előbbvaló ez az eset, amit a kecskeméti krónika őrizött meg félszázadon át.

A kecskeméti határ óriás pusztaságai között éppen csak úgy dult ez időtájt a haramia világ, mint később a *Sándor* idejében a szegedi mezőségeken. Sok puska golyója vágott az ártatlan szívekbe, sok kést forgattak meg vadakarattal, gyilkolásképpen ártatlan testekbe. Azután a marha elhajtás volt napirenden. A közbiztonság a pusztavidéken fölfordult fenekestől.

Pestvármegye elrendelte aztán, mikor végre türelméből kifogyott, a statáriumot és kihirdették minden helyen, hogy ki mi nehéz bűnben kaphat, rövidesen veszi büntetését az akasztófán.

Az apróbb lopások száma ezzel csillapult, mert mégis, a mezitlábos betyár átalította egy birkáért koczkára tenni az életét. De a nagyja, az előbbkelője, amely mint Rózsa Sándor is, vagy akár most a nemzetközi kasszaferó, megvetéssel illette az apróbb munkában dolgozókat, csak folytatta a mesterségét. Már azt a virtus is úgy hozta magával, hogy akkor ne engedjen, mikor legjobban

enyegetik, hogy akkor álljon ki mellet szegve a pusztára, mikor sokan jönnek ellene. Mert nem lehet tagadni, hogy a *szegény legényben* volt erő, bátorság, gyakran uri büszkeség. Csodálatos, de így van. A pusztában felnőtt népből a maga tudatlanságában ily módon váltak ki és váltak rosszra a jó tulajdonságok.

Ez a hires, nevezetes betyár, a Varjas Jancsi is csak azon kezdte, hogy duhajkodni járt a csárdába. Azelőtt gulyát őrzött, de elszökdösött a rideg marha mellől, mert kedve szerint való volt a csárdában valami, vagy a bor, vagy az asszony. Vagy mindakettő. Hanyagolta a dolgát, a számadók nem jó szemmel nézték már sehogy sem. Egyszer aztán a kártyára kapott. Annak az ördöge meg volt akkor is szépen és igen nagy becsülettel játszották a huszonegyest. Abban csalni nem igen lehetett. Tudniillik letették a pakli kártyát a csárdaasztalra, a bankadó kivette a mellényzsebből vagy a szürüjjből a bicskát, kinyitta s úgy ütötte vele keresztül a kártyát, hogy a bicska hegye megállt az asztalban. Arról aztán huzott mindenki magának, amennyi kellett, a bicska pengéjén keresztül.

Varjas Jancsi azon kezdte a dolgot, hogy a paklizás ilyen teljes kizárása mellett egy téli éjszaka elvesztette kártyán a subáját. Subátlanul nem tö-

kéletes az ember, mivelhogy anélkül a rideg gulya őrzése közben megfagy, ennél fogva szerezni kellett subát. Más mód pedig erre nincs, mintha néhány marhát kicsap valamely gulyából és lehajtja jó *pásztorok* segítségével a Bácskába. Ott akadt, aki megvette pénzért s vitte tovább szerbnek, horvátnak. Soha többé azoknak nyoma nem került, ami egyszer elérte az akkori határőrvidéket, azt ugyan hiába keresték.

Ez volt az eleje a dolgának, azután pedig, hogy a gulyától elcsapták, következett a többi. A lopások után a rablás, a gyilkosságok nagy sorozata. Már bandával járt és réme volt minden utnak, tanyaháznak, mikor a statárium idejében elfogták. Már nem is fiatal ember akkor, közepes koru. Lovával együtt kerítették meg a pusztátjáró megyei katonák, híres nagy fekete *Pejkó* lovával, amiről nóta is volt már akkor.

Varjas Jancsi megtört a börtönben s minden bűnét, amit csak elébe raktak, beismert, úgy lehet a másét is. Egyre ment már neki, mert hiszen ha egyet, ha hatot ismer be, csak halál a vége. Hát legalább könnyít a czimborákon, ha a kiontott sok vért azokon majd nem keresik.

De maga már úgy is balálra szánta magát s a véres kezű ember rimánkodott a statáriális bíró-

ság urai előtt, hogy neki csak halált adjanak. Inkább az akasztófa, mint a börtön.

Meg is kapta s azon idők szokása szerint hamar következett az ítélet után a végrehajtás. Állt az akasztófa állandóan a város végén s alig esett le róla az egyik test, fölhúzták rá a másikat. Kitűzték a napot, mindeneknek tudtul is adták.

Nagy közönség gyűlt egybe arra az aktusra, hogy a rettegett rabló halálát nézze. Még ma is törik magukat az ilyesmik után az emberek, akkor pedig nagy látványosság volt.

— Hozzák már! — kiáltozták.

Hozták Jancsit a szekéren, utánna, előtte a hajduk, mellette a pap. Hamar ment a dolog, oda állították a bitófa alá. Amidőn már csak az volt hátra, hogy a kötelet a nyakába vessék, mikor megszólalt a vallás szolgája:

— E szegény halálra ítélt, megtérő bűnösnek utolsó óhaja van főbiró urak.

— Mi az? Látni kíván valakit?

— Igen.

— Kit? Hiszen nincs neki senkije.

— Nincs neki senkije lelkes teremtmény — mondja a pap. — De itt van a lova, azt akarná meglátni.

Ott is volt a lova, hogy a kivégzés után eladassék. A főbirák összesugtak. Olyan ártatlan kérés ez, hogy meglehet engedni.

— Vezessék elő a lovat.

A nagy fekete állatot két hajdu vezette két-felől. A tömegben csend volt, csak a ló nyihogott, amikor a gazdáját meglátta. Varjas Jancsi a két megkötött kezével odament hozzá s megcsókolta a ló homlokát. Két megkötözött karját pedig, mintha ölelné, átfűzte a ló fején keresztül az állat nyakába.

S a fülébe sugott valamit.

Az állat előbb hátra rugott, azután nyerítve ágaskodott föl. Egy pillanat alatt elszórta maga mellől a két hajdut s vágatni kezdett Jancsival, aki a két megkötött kezénél fogva ott csüngött a nyakában.

— Baj lesz! — mondták a főbirák, mikor vágatott vele a ló — agyonhurczolja!

— Szörnyü halált ér!... Fogjátok meg a lovat.

Ki foghatná meg azonban a száguldó fürgeteg? Egyre messzebb járt, a betyár lógott a vágató állat nyakában jobbra, balra, egyszer aztán, mikor elég távol volt, a határ messzi végén fölvetette magát a hátára . . .

A bíróság csak most jutott tudatára, hogy ez bizony alaposan megszökött.

*

. . . Csak hosszú évek múlva fogták el újból a híres betyárt, amikor aztán csakugyan odakerült arra a fára, amely alól megszökött.*)

*) L. Somogyi János »Az arany mese.«

A lófárasztás.

Daczára szívós kitartásának kezdte egy időben belátni már a zsandár, hogy nem nagyon bir a puszta rablóival és azok győzedelmeskednek fölötté folyton. Nagy a határ és a betyárnak ismerős benne minden bokor, minden erdő, minden buczka. Azt is tudja, hogy hol van gázló a Tiszán, hol lehet

észrevétlen átsurranni a tulsó partra, hol van a folyóban árnyas sziget, ahol meghúzódhat az üldözés előtt. Ismerte a pusztai ember jelzési módját és neki a kutágas így vagy amugy való állása mindig érthető jeleket adott. Egy uj bicskahasítás valamely jegenyenyár oldalán, olyan dolgokat vitt neki tudtul, amiket senki más nem ismert.

Azonfelül abban a korszakban, az elnyomatás idején itt-ott nemzeti hőst láttak a betyárban, de ha azt nem is, de ellenséget láttak a betyár ellenségében, a német zsandárban. Ezért volt ennek a helyzete egyre kényesebb, egyre nehezebb.

A maga nehéz fegyverzetével, czakumpakkjával, nehéz lovaival semmiként sem volt arra való, hogy a homok-pusztákon versenyt fusson a betyárlovakkal, melyek ott nevelkedtek és patkolatlan mivoltukkal mindig legyőzték amazt. A lófarkos zsandár a nép nyelvét sem ismerte, a pusztát sem s ilymódon a küzdelme a betyársággal egyre több áldozatba került. Csehországban s az osztrákok földjén egyre több édesanya siratta a lovaskatona fia halálát, akik mind elvesztek ebben a dicstelen küzdelemben.

A zsandárság lassankint megriadt s ebből az időből származik az a sok gunyos nóta, amit a nevéhez kötöttek.

Ime egy a sok közül :

Elöttem a határ,
Utánam a zsandár.
Hej, veszkődik a német,
Hogy utól nem érhet . . .

Egyenlő számu ellenséggel sem merték fölvenni a harcztot, társaik szomoru példája elrémitette őket és fokról-fokra tartózkodóbbak lettek. Az erélyes nyomozás megszűnt s bár a zsandár járta a maga portyázásait, óvakodott attól, hogy a betyárbarlangokba jutva, ott ő maga kezdje a tülekedést.

Igy történt aztán, hogy elszaporodhatott a betyár mindenféle fajtája a Alföldön, óriási szégyenbe hozva a világ előtt a tizenkilenczedik század közepén az országot. Valóságos rémuralom dühöngött a pusztákon és a tanyák között. Akit megloptak, még csak panaszkodni sem merte, s csak a nagyobb bünesetek hire, az országuti rablások, tanyabeli gyilkosságok, csárdai vérengzések jutottak köztudomásra. Egyre jobban hatalmasodott a betyárvilág.

A szegedi tanyákon a Maty-ér felső hidja mellett a Putri-csárda volt a híres barlang, ahol a betyárok egyrésze találkozott. Ez a csárda oly közel volt pedig, hogy onnan belátni a városba. Ma már a romjai sincsenek meg. A háta megett pedig

Dorosma fekszik. Mellette a Maty-ér. A dorosmai hátnak mindjárt a csárda mellett kezdődik a mocsaras része, amely még ma is nádas ingovány.

A csárdában mindig tartózkodott egy-két sötét alak, a csárdás meg egyetértő volt velük. Még rejtekhely is volt ebben a pusztai házban, ahová eldugták a lopott holmit. Fallal választották ketté a folyosóját s azt lehetett volna hinni, hogy a fal után a csárdaszoba következik, pedig ott még egy másik folyosó is volt jól megrakva subával, lószerszámmal, fegyverrel s mindenféle olyan dologgal, a mit lopni lehet.

A ki itt megállott, annak a kocsijáról bizonyosan elveszett valami, amit hiába keresett. A csárdából kifordult valamely sötét ember az udvarra s menten eltűnt egy-egy értékesebb dolog a kocsiról. Mindegy volt, akármi, mert bort meg ételt mindenért adott a csárdás. Az ilyen dolog vagy a titkos rejtekbe került, vagy bedobták a nádas ingovány sűrűjébe. Ott aztán keresse valaki, ha tudja. Keresse, ha egyáltalán meri. No, de nem is igen merték, mert furcsa vége volt annak. Az ilyen keresgélő, panaszttevő embernek még azon éjszaka, mikor alig hogy hazaért, lódobogás hangzott a puszta csöndjében a tanyája körül és mire észhez kapott, már nem kellett világot gyujtania, hogy körülnézzon.

Elég világosságot adott a tanyatető, amely két oldalról is meggyújtván, lánggal égett, hogy menthetetlenül elhamvadjon.

Ebben az időben, amikor a megfélemlítés módszereivel már teljesen a puszták uraivá növekedtek a betyárok, történt hogy a dorosmai zsandárság új altisztet kapott parancsnokul, aki szigorubban utána vetette magát a dolgának.

Itt-ott reájuk csapott, fölzavarta a buvóhelyeket és az apróbb fajtából, *mezitlábos betyárból* nem egyet befogott. A mulatozásokat is megzavarta, a társadalom gazemberei már nem érezhették magukat többé oly nagyon minden bajtól menten, mind eddig.

Gyült is aztán a zsandár fejére a harag.

A Putri-csárdában határozta el a Rózsa Sándor bandájából három ember:

— Ennek pusztulni köll . . .

Amiként, hogy el is pusztult rettenetes módon harmadmagával, nem is sokára ez után. Vértük a dorosmai pusztá homokja itta föl a Forró-Zsombó felé.

Ma sem tudatik, kik voltak a gyilkosok, akik az ő szokásos taktikájukkal, a *lófárasztással* csalták törbe a három zsandárt.

A borzalmas büntény terve így volt kieszelve.

Annak a napnak a hajnalán, amikor a község közvetlen környékén portyázásra indult két emberével az új zsandárkaplár, a három betyár fölragott előtte valahol a buczkák közül.

Ahogy a három lovaszt az új zsandár meglátta, azonnal megeresztett kantárral vágatott utánuk. Hárman voltak három ellen, az új ember bizott az eddigi sikereiben, bizott a lovakban is és fölvette a harczot. Sarkalta a dicsőség és az érdem, amit nyer, talán jutalmat, talán ezüst keresztet, talán mindakettőt és még azonfelül előléptetés is jut hozzá.

Hogy megörül majd ennek odafönt a kis sziléziai falucskában az özvegy édesanyja, mikor a levelét kapja. És még bankó is lesz a levélben, amiből télire új ködmönkét vehet magának a jó öreg asszony.

— Utánam! — vezényelte a komandót és neki eresztette a lovát.

Amazok hagyták közeledni. Mikor jó közelbe értek, néhány lövést kültek feléjük, csak úgy vak-tában s maguk is vágatásba kezdtek.

Ez volt a csalogató. Mentek hosszan, egyik a másik után, hol közelben, hol távolosabban. Szakadt már a zsandárlovakról a tajték, amikor amazok még mindig csak játszottak és csalogatták. Csak

kijebb, minél messzebb, bele a pusztaságba igyekeztek.

Egy-két távolos tanyából bámulva nézte, a ki merte, ezt a csatározást, amibe olykor beledörgött a fegyver. Szólt itt is, szólt ott is a puska.

Mikor már jól kint voltak, vállon találva leesik egy zsandár a lóról, akkor aztán elkezdik körülvenni őket. Az üldözöttek üldözőkké válnak. A harcz egyenetlen. Egy lónak a lábát lövik el, az gazdástól fölbukik. Hamar kerülnek a harmadikhoz. Az jól járt, a golyó, a mit kapott, azonnal megölte, legalább nem érezte a többit. Mert a másik kettő iszonyatos halált halt. A gyalogmaradtat közre fogták. A zsiványok s addig verték, amig holtan rogyott össze. Ugyanigy járt a harmadik is, a ki sebesült ten maradt le a lóról. A zsiványok diadala teljes volt, a három katona holtan, elégtelenítve, megtagosva.

A puszta közepén áldozataik teteme fölött megálltak komoran a banditák. Szótalan fordultak aztán a tanya felé, amely legközelebb esett.

— A gazda jöjjön elő, — parancsolták.

Rémülten lépett ki a tanyai ember a házból, hogy mi lesz most vele?

— Fogj be a kocsidba, aztán gyere velünk.

— Siess! — kiáltotta fenyegetve a másik.

Fogott is a szegény sebesen, ahogy csak tőle telt. Azután ment velük, istennek ajánlva lelkét. Mentek a pusztán át vissza a csata színhelyére. Előbb az egyikhez, a ki feküdt holtan.

— Tödd a kocsidba.

Föltette az ember. Akkor mentek odább, a hol a másik halott hevert.

— Most ezt rakd föl itt. Ahol a kardja, azt is tödd mellé.

Igy történt. Ismét mentek a harmadikig, aki el volt nyulva a homokban a maga tulajdon vérében.

— Ezt is a többi mellé.

Csupa vér lett az ember, amig evvel a halottmunkával elkészült.

— Most pedig — mondták neki — vidd ezt mind a hármat be a faluba. Mondd mög a birónak, *temettesse el őket körösztény szokás szerint . . .*

*

Harmadnap temették a három zsandárt.

Ahogy az emlékezet tartja ma is Dorosmán, a gyilkosok közül egy sem került elő.

Ha előkerült, az a szegedi vár titka abból az időből, mikor benne a *vérbíró* parancsnokolt.

Gunynevek.

A pusztai kóborló bandáknak a régibb időkben is megvoltak már a maguk saját elnevezései, titkos hiradásaik, jelzéseik. Nagy szerepet játszott náluk a gunynév, ami volta-képpen csak látszólagosan gunynév. Igazság szerint arra szolgált, hogy a hatóságok és üldözők előtt lehetőleg ismeretlenné tegyék magukat s olyan beszéd-módot folytathassanak, amit más ember meg nem ért.

Egy a mult század vége felé vagy inkább a mostani század elején lefolyt óriás betyárbünpörben, amelyet Szeged város törvényszéke tárgyalt, erre vonatkozólag igen érdekes adatokat mutatnak a

város levéltárában heverő poros, régi akták. Majd háromszáz ember került ekkor vizsgálat alá, amelynek mindannyinak más-más álneve volt, amit különfélekép használtak.

Ez a vonás különben minden tolvajfajtánál közös s meg van a mostaniakban is, amely a régiekből fejlett, nemzetközivé vált s ma már egy valószínűs, Európa minden nemzetének szavaiból összealkotott tolvajnyelvet képez.

A mostani tolvajnyelv neve *rajhadova*, amelynek gyökszavai Európa minden országában ugyanazok. Alább közlünk belőle mutatványokat.

A régi betyárvilágnak ez a nyelve még nem volt meg, hanem azt a banda tagjaira adott gunyszavakkal helyettesítette úgy, ahogy birta. Például:

Ha Salamon király nem köt pamukból téliinget, azt izeni neki a bakter, hogy pupot tesz a fejire a prezentir.

Ez a gunyszavak ismerete mellett így értelmezendő:

Ha Mandel Ábrahám (a Salamon király) nem jól fizet a lopott holmikért Dékány Ferencznek (téliing) és Bibel Jánosnak (pamuk), akkor Tóth Rozál (bakter) hirádással lesz erről a bandának. Török József (pupos) és Vig István (prezentir) már lesik és be fogják ütni érte a fejét.

Hogy a gunyszavak feltalálásában határozott tehetségük volt, mutatja, hogy az alábbi, majd három-

száz névnél egyszer sem találjuk ugyanazon gunyszavát. Érdekes s a figyelmes olvasó maga-magától rájön, hogy e gunyszavak közül több később ráragadt a tulajdon emberére, annak hozzátartozóira s családnévvé is vált.

Az alábbi nevek szó s akkori írásmód szerint vannak az említett monstre pörből kijegyezve :

Czeplédi János	másként	Százeszü.
Tóth János	»	Üszökös.
Nagy Mihály	»	Roszfár.
Géczi András	»	Röpülő.
Kába János	»	Tarka.
Kovács János	»	Sörke.
Szabó Mátyás	»	Gubancz.
Ötvös István	»	Kabakos.
Bakó János	»	Nyers.
Bálint Mihály	»	Kajla.
Gyuris József	»	Tallér.
Fogas András	»	Cziczó.
Guczi András	»	Kocza.
Gulyás Ferencz	»	Kácsafejü.
Bodó Pál	»	Virgancz.
Kovács Mátyás	»	Hóka.
Kull András	»	Mufli
Kovács József	»	Gilvás.
Harsányi Mihály	»	Mocsök.
Szebenyi Márton	»	Dadogó.
Szabó István	»	Ködös.
Bite József	»	Nyaksi.

Mészáros János	másként Bünös.
Gazdag György	» Betyár.
Faragó Pál	» Gyémánt.
Füleki János	» Bunkó.
Ábrahám István	» Puja.
Bütyök Mátyás	» Nagyháju.
Börcsök Mihály	» Czirok.
Horváth József	» Rádás.
Farkas István	» Cseres.
- Ilia János	» Kucsmi.
Szabó János	» Kárka.
Major György	» Rontó.
Kalló Mátyás	» Szundi.
Horváth János	» Kupcsó.
Horváth András	» Bocskoros.
Tóth György	» Czifra.
Gál Döme	» Lebó.
Nagy Ferencz	» Vén.
Lázár Pál	» Buty.
Lengyel Ádám	» Binya.
Rósa András	» Ebiz.
Szabó József	» Bun.
Hegedüs András	» Vadvörös.
Tóth Ferencz	» Szurok.
Bali József	» Mezitlábos.
Rácz István	» Kortyándi.
Elek István	» Kukli.
Vizhuzó István	» Angyal.
Palotás János	» Csicsadó.
- Kovács Ilona	» Vakablak.
Lakatos Ferencz	» Daru.

Horváth Mihály	másként Bajna.
Alpári Mihály	» Böcső.
-Móra Rozál	» Sárga kancza.
-Szigeti Kata	» Sárga.
Virág András	» Potura
Szabó József	» Tobákos.
Domokos András	» Zsizsik.
-Szabó Rozál	» Forgószerda.
-Szabó Julianna	» Vakhintó.
Rajkovics Apolló	» Ritka.
-Pap Magda	» Kulusa.
Sipos Imre	» Csutora.
Széfai Mihály	» Troka.
Olaj Miklós	» Topor.
Kovács István	» Rezsuka.
Bálint János	» Canis.
Mészáros József	» Hasbőr.
Mandel Ábrahám	» Salamon király.
Nagy Mátyás	» Kukora.
Juhász János	» Paczalos.
Rácz Mihály	» Rohoda.
Kerekes András	» Garázda.
Biber János	» Pamuk.
Fekete István	» Potykás.
Dékány Teréz	» Siling.
Horváth Mihály	» Savó.
Mindszenti Mihály	» Dojmó.
Atkéri Antal	» Csontor.
Vida József	» Pöczkös.
Török József	» Pupos.
Virág Mihály	» Czefre.

Vig István	másként	Prezentir.
-Makra Örzse	»	Ványai.
Farkas János	»	Siskó.
-Bajog Ilona	»	Vakarcs.
Kis István	»	Kopiás.
Vak Mátyás	»	Edgyes.
Balogh Mihály	»	Sáfrány.
-Tóth Rozál	»	Bakter.
Kolompár János	»	Czoczó.
Koczka György	»	Nehéz.
Mészáros János	»	Jeges.
Kormányos Pöre	»	Szufli.
Cselédes Mihály	»	Pipa.
Molnár János	»	Hopka.
Kis György	»	Csajkos.
Deák Mihály	»	Ráczlőcs.
Mészáros Gergely	»	Petres.
Ricza Mihály	»	Bicskai.
-Balog Anna	»	Csöngő.
-Kis Kata	»	Hödör.
Laskovits János	»	Fakó.
Ördög István	»	Zsiros.
Szabó József	»	Pútyi.
Fodor István	»	Gubi.
-Kovács Ilona	»	Fonallas.
Nagy József	»	Rücskös.
Csonka János	»	Benyoda.
Hevesi Mihály	»	Lisztcs.
Hegedüs András	»	Bogrács.
Kis Mihály	»	Tyuk.
Szücs Mihály	»	Trifuns.

Takács József	másként	Túró.
Komlósi András	»	Tarka hátú.
Kecskés Mihály	»	Hagyma.
Makra József	»	Csörmő.
Kubics János	»	Czigány.
Sallai István	»	Pántlika.
Bartók Mihály	»	Kakas.
Nagy János	»	Tunkli.
Szabó János	»	Kurczina.
Szalai János	»	Zöldág.
Ördög Mihály	»	Patsa.
Négyökrű Mihály	»	Bicska.
Bürgés István	»	Barka.
Barta Antal	»	Bomhecz.
-Vadász Ruzsi	»	Pimasz.
Fekete Mihály	»	Muzsika.
Illés István	»	Kálamista.
Juhász Márton	»	Galuska.
Lippai István	»	Gyukó.
Komocsin János	»	Irha.
Huszár Mihály	»	Csinos.
Csordás József	»	Kosbür.
Füleki Kata	»	Bunkó.
Bata István	»	Nagygeczi.
Rác József	»	Turba.
Darabos György	»	Kopár.
Fehér Döme	»	Suta.
Fehér István	»	Gubancz.
Faragó József	»	Profus.
Kis Antal	»	Fillér.

~Hives Rozál	másként	Pisze.
Pap Pál	»	Çsimpiszli.
Tóth Pözsi József	»	Turcsi.
Tóth János	»	Tükör.
~Balog Anna	»	Csengő.
Börcsök István	»	Piktor.
Buhin Mihály	»	Pántlika.
Banó István	»	Tapodó.
Dobó György	»	Ponya.
Kormányos Mátyás	»	Nyomi.
Kovács János	»	Selymes.
Méhész Mihály	»	Ódal.
Molnár István	»	Dömök.
Sima András	»	Pipacs.
Zelei József	»	Tople.
Varga György	»	Óthos.
Palotás András	»	Putri.
Nagy Antal	»	Kutya.
Dér Mihály	»	Sivalkodi.
Katona Antal	»	Parázs.
Losoncz János	»	Rupa.
Kis János	»	Zsidó.
Losoncz Pál	»	Ostor.
Vörös György	»	Tepszi.
Vida József	»	Nátha.
Farkas György	»	Filkó.
Horváth István	»	Dadara.
Tóth József	»	Fütyüli.
Farkas István	»	Kacsós.
Szigeti János	»	Fakó.
~Szép Boris	»	Selyem.

Ördög József	másként	Deák.
Csuri János	»	Keszegi.
Dara Pál	»	Hatuju.
Rigó Pál	»	Espencz.
•Zsiga Rozál	»	Kanyi.
Kovács József	»	Kostök.
•Lovászi Klára	»	Csaldi.
Laczi István	»	Mulati.
Nagy János	»	Bürgés.
Hika Mihály	»	Bagoly.
Balázs József	»	Rozsda.
Kecskés Mihály	»	Hajma.
Kalmár István	»	Málé.
Kis János	»	Patyes.
Lána Pál	»	Lóbür.
Laczkó Antal	»	Dönczöl.
Makra Ferencz	»	Csömör.
Német Imre	»	Kehes.
Tatai István	»	Nyüheli.
Szabó József	»	Cziboja.
Falu Ádám	»	Ungyi.
Vig József	»	Hideg.
Kovács Ferencz	»	Csintalan.
Mondovits András	»	Ponyva.
Konfár Antal	»	Gyöpös.
Kovács János	»	Rajczi.
Tóth Márton	»	Kappany.
Vig József	»	Hideg hasu.
Laczkó Antal	»	Dörczögi.

Egyben, ha már benne vagyunk, fölemlíthetünk a mostani tolvajnyelvből is egyetmást.

A *rajhadova*: beszédzagyvalék, amely minden országok régi bűnöseinek a titkos beszédéből támadt. Érdekes, hogy igen sok benne a török, bolgár s egyáltalán szláv szó, amint hogy a nemzetközi kalandorok jó része a Balkán-államokból kerül most elő.

Magyar tolvajnyelv is van már, bár ez még kezdetleges s arra mutat, hogy nálunk kevesebb az e fajta életet élő emberek tömege, mint más országokban.

Néhány szavuk itt van példaképp:

Fogni: lopni.

Rajzolni: lopni.

Rajcsos: tolvaj.

Zsaró: rendőr. (A tanyákon még nem is oly rég szint ezen néven hívták a pusztázókat. A szó a magyar *zsaroló* szóból támadt.)

Fejes: titkos rendőr.

Hadács: besugó.

Kuas: börtön.

Megbuktam: elfogtak.

Lepedő: százaz bankó.

Kékhas: tizes.

Gyertyázz : vigyázz.

Stokkol : ül.

Bekáposztázn : behatolni, betörni.

Hipiselnek : vigyáznak rám.

Tiplizni : vállalkozni.

Kisült : sikerült.

Egy mázsa kuasz : egy évi börtön.

Dá mázsa kuasz : két évi börtön.

Matér : pénz, érték.

Hadova : beszéd.

Hadoválni : beszélni.

Ime néhány szemelvény :

» — Káposztázzál ebbe a spizibe és gyertyázd magad körül, hogy stokkol-e bent fejes ; mert engem hipiselnek. Csak még ma almával bukjam, holnap már lesz matér és plédizhetek !

» — Adja Isten, hogy a mai betiplizés öregem süljön ki !«

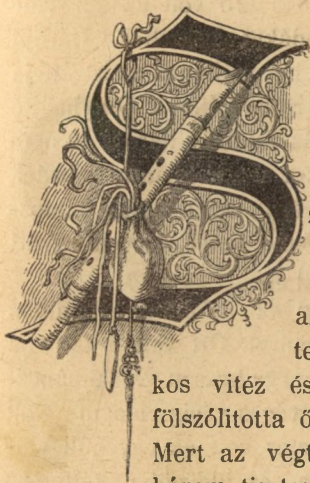
» — De pajtás, alma hadova annak a rajcsosnak, akit bent fogunk levirozni, különben elszliácsolják mázinkat és a tiplizésnél kapdoválunk. Akkor pedig tréfik lennénk és várhatnánk a mázsákra menő kuaszot.«

» — Hadováld el pajtás, hogy mi végett voltál kauszolva.«

»— Hát ez pajtás, így volt. Elplédliztem egy biboldó kajcsossal a kuksira. Amint a prosztót megkaszáltam, prezentált, kapdoválta evezőmet és azonnal balhézett. Egy zsaró pedig szonika ott termett és engem buktatott. Így lettem tréfire kapdoválva s kuaszolva dámázsára.«

Dupla koponya.

zép élet volt az ötvenes évek zsandár világa! Három ember ha megállott az utczán diskurálni, menten ott termett a lószőrsisakos vitéz és hivatalos komolysággal fölszólította őket, hogy oszoljanak szét. Mert az végtelen nagy baj volt, ha három tisztességes ember összeállt egy csomóba az utczán.

Hát szép dolog volt ez nagyon. Akkora buzgalmu rendőrség, amely minden utczai triászt észre-

vegyen, talán még a londoni sincs szocziálista zavargások idején.

Az igaz, hogy a pusztákon egy kicsit másképen állott a dolog. Végtelen rónáin a magyar alföldnek játszva csinálhatta kegyetlen virtusait a homokfutó betyár. Hát még Suba Péter, a híres halasi rabló. Mesedolgokat beszéltek róla s a szárnyaló hírekben sok igaz volt. Egy nagy bálvány-hustömegbe, athletai testbe szorult gymnaszta erő volt az az ember. Hatalmas erejéről csudákat beszéltek. Három lovat egymás elé fogtak, a harmadiknak az istrángja végét Suba kezébe adták. Suba Péter a konyhaajtó mellett belefogódzott a ház falába s három ló nem birta onnan elrántani. Mikor aztán biztatni kezdték dorongvéggel a három jóvérű lovat, akkor elmozdult ugyan álltőhelyéből Suba Péter, de vele együtt kiszakadt féloldalt a házfal is.

Nagy hire is volt neki az alföldön. Majdnem vetekedett a rablófejedelmével. Ott volt a tanyája a puszta-füzesi nyirerdőben egy hosszú avar őrsánczban, amelyen keresztül véges-végig alagut volt vágva. *Daróczy* Pál őrmester volt az egyedüli ember, akitől menekült; ha ez üldözőbe vette, az alagut egyik oldalán betörve elszánt vakmerőséggel, Suba kifutott annak számtalan rejtek-utján valahol a tulsó részen s *Daróczynak* egyszerre csak háta

mögött ropogtak a lövések a barlang éjhomályában.

Daróczy zsandár strázsamester volt az időben Halason. Közép termetű, zömök ember, az erejéről, bátorságáról és daliás szépségéről híres volt megyeszerte. Kérlelhetetlen üldözője volt Suba Péternek. A későbbi időkben Szeged város pusztai kapitánya lett. Különben dorosmai származás. Egy leszármazottja ma is rendőrtiszt Szegeden, attól hallottam többek közt ezt a dolgát.

... Egyszer hírét veszi Daróczy, hogy Suba Péter a pusztá-füzesi barlangból bejött Halasra mulatni. A zsandárok őrjáraton voltak, csupán egy Boros nevű magyar fiú meg egy cseh legény voltak ott-hon. Daróczy maga mellé vette a kettőt s megindult velök a város széle felé, ahol egy parasztházban mulatott Suba Péter. Egy cigánykölyök hordta neki a bort. Suba szerette ezt a fajzatot: ő is cigány volt.

Verőfényes nyári nap volt. Ahogy Suba a szűk ablakon át meglátta a csendőröket, borzasztó átkozódásokban tört ki. Elibük lőtt jónapkivánásként egy pár golyót.

— Hát sohase hagysz te már nekem békét?!

— ordított ki dühös haraggal.

Daróczy válaszul belőtt az ablakon. Csöröm-

pölve zuzódott össze a kicsi üvegtábla s darabjai összesebezték a rabló arczát.

És folyt a lövöldözés. A ropogó dörrenések hangjára a fél város odafutott, tisztességes távolból nézve az elkeseredett harczot. A három ember kívül állott, védtelen helyzetben, Suba bent a szobában.

A lövések már egész szertetőrdelték az ablak-táblákat és hasadékokat ütöttek az ajtón. A pusztajáró cigányra valami elzsibbasztó, rémületes benyomást gyakorolt Daróczy. Nem tudott czélozni.

— Megbabonáztál, kutya! — üvöltött ki az ablakon.

Boros zsandárlegény megunt a lövöldözést. — Eh, egyszer hal meg az ember! Töltött szuronyos fegyverrel, csuklóra akasztott karddal közeledett a házhoz. Neki vetette a vállát az ajtónak és kilökte a sarkaiból. Ott állt Suba előtt.

Egy lépést sem tehetett beljebb. Hasba löve föl-bukott a küszöbön s ott maradt halva. A cseh zsandár ahogy ezt meglátta, eldobta fegyverét és elszaladt.

De Daróczy nem szaladt el, hanem ment a Boros nyomdokán. A borzalom rettegő kiáltása zajlott föl szerte a néző közönség közt, mikor az őrmestert a ház felé haladni látták.

Párbaj volt az puskával!

Suba kiállott az ajtó elé, onnan lődözött. Da-

róczy vissza s minden lövés után pár lépést előbbre ment. Mikor Suba előtt állott, már nem volt egy tölténye sem. Megcsóválta a most már hasznavehetetlen fegyvert a feje fölött s oda vágta izmos karjaival Subához. A herkules melléhez döngve csapódott a puskaagy.

Suba újra lőtt. Nem talált. Daróczy visszahajolva, egy irtóztató kardcsapást mért a fejére. A halántékon felül hatolt be az éles aczél s a koponya felső tetejét félben beszelte. Az agyvelő kitolakodott a hasadékon.

Az athleta megrendült. De azért megállott. Az őrmester összeszedte minden erejét s még egyszer fölülről lecsapott reá. A kopony csattant, a kard rezgősen csendülő hangot adott s ketté tört. Az első darabja sziszegve csapódott föl s rengve állt meg az ereszenben.

S a haramia, akinek koponyája felső része csaknem levált, úgy hogy egy ökölcsapás egészen leszakithatta volna, — birokra kelt az őrmesterrel.

De gyöngült; fejéből patakzott a vér, hatalmas mellkasa összeesett, a karjai elerőtlenedtek, — megbicsaklott s a földre bukott.

Az őrmester összekötözte s targonczán a lak-tanyára vitték. Ahogy vitték a göröngyös uton, a feje felső része úgy mozgott ki s be, mint a roszul járó tubákos pikszis.

És ez az ember azzal a fél fejjel még egy *hétig* élt. Mikor hírét vitték neki, hogy Daróczyt a bátorságáért kitüntette a király, átkozódni kezdett : a börtön földjén hentergett ide-oda végtelen mérgeben s szidott minden szidhatót.

— Mikor döglesz már meg azzal a hasadt fejjel ? — kiáltott rá az őrt álló fegyveres zsandár.

A hentergő megpihent egy kicsit. Széles ajkai mosolyra huzódtak s kilátszott a két hatalmas fog-sora, amelyekkel annak idején kettéharapta a hatgarasost.

— Hohó ! — hörgé dicsekvőn — nem úgy megy az. Az enyém dupla koponya ! Nem úgy mint a tietek, kaptára huzott csirkekergetők ! Az enyém dupla ! Én nem rakok a fejemre még egyet vasból, mint ti, lófarku komédiások ! . . .

A csendőr elvörösödött. Lekapta a fegyverét a válláról. De aztán mást gondolt. A nehéz lovag-cizma talpával oda rugott a bandita hasadt fejéhez. A koponya ketté repedt egészen. A leszakadt darabja gurult a földön, odatapadt a falhoz s a rabló kiröppenő lelke odatapadt a pokol fenekéhez.

Az utolsó.

— Hetvennégyéves ember a bitófán. —

Annak a véres bandának, amely e század negyvenes éveitől kezdve egész a hatvanas évek végéig hol Rózsa Sándor vezetése alatt, hol külön-külön csoportokban daczolt pandurral, zsandárral, katonával, ennek a bandának már aligha van életben valamely tagja a *nagyobbak* közül.

Egy része a börtönben pusztult el, mint maga a vezér is, sokan a büntetésük kitöltése után haza kerültek a pusztákra ismét, de már nem a régi erőben s csakhamar elvesztek, hogy számoljanak odaát is az égi bíró előtt tömeges vétkeikért.

Ennek a bandának körülbelül utolsó tagja volt Csonka Ferencz, aki még hetvennégyéves korában sem tagadta meg magát. Rablógyilkos volt késő vénségében is, amely tetteért most két éve akasztották föl Horvátországban, Eszéken.

Csonka Ferencz, aki a szegedi pusztákról származott, a nagy paraszt bandájának sok vállalkozásában vett részt, vér is tapadt a kezére. Mikor Ráday királyi biztossága kezdődött s megteltek a szegedi vár börtönei rabokkal, ő is bekerült, hogy elitéltessék.

Neki nem jutott ki az életfogytig való fogság, mint a vezetőjének. Husz esztendei fegyházat kapott. Lánczok között vitték Illavára, ott is maradt, a büntetése teljes idején át. Mikor kitöltötte, Szegedre jött haza 1890. táján. A husz év, amit az illavai kőfalak között töltött, az országra közbiztonsági dolgokban nagy változásokat hozott. Más volt már a határ mint azelőtt.

A vén ember sehogy sem érezte itthon jól magát. Halászatba kezdett s maga járta egyedül

ladikján a Tisza füzeseit, keresgélve a meritő hálóval pontyok, harcsák után.

De elunta ezt is. Járt-kelt sokfelé, hogy ugyan miféle foglalatosságot találjon. Végzetül lement Horvátországba és ott halászatra kibérelte a *Boszt* tavát.

Széles, elhagyatott, mocsaras viz ez, melynek a partján tábort ütött a vén ember. Csak úgy volt neki jól. Nem akarta látni sem fiait, sem rokonságát. Ott a nagy elhagyatottságban, ahol teljesen egyedül volt a puszta föld s a puszta viz fölött, még valamennyire élhette a régi világot. Ami halat fogott, hetenkint bevitte valamely fogadott kocsin a legközelebbi kis horvát városba és annak az árából éldegélt.

Már úgy látszott, hogy a régi bűnök embere magábaszállván, ezen a puszta vidéken végezi be életét majd hosszú idők múlva. Mert hosszú időt lehetett itt számítani. A husz évi rabság nem törte meg Csonkát, délczeg, erős és egyenes testtartású férfi volt még mindig, olyan arczczal, amely tökéletesen csuffá teszi Lavater minden tudását. Szép, tipikus magyar feje volt, szelid kék szemekkel, hófehér, legényes állású bajusszal. Pár hónappal akasztása előtt még láttam.

Talán úgy is lesz, ha a sors egyszer másként nem határoz. Egy napon, amidőn már megint összegyülemlett Csonka bárkájában a fogott hal, kocsi után kellett nézni.

A rablógyilkosság.

A véletlen elébe
hozott egy hor-
vát fuvarost,
Csigics Zsivo-

jint. Ezt felfogadta a két rossz lovával, ócska sze-
kerével s a városba mentek. Csonka árulta a halat
s el is adta. Ezután megindultak hazafelé.

Utközben még megálltak egy csárdánál és pá-
linkázni kezdtek. Ugy lehet, már ekkor támadt a
vén emberben föl a gyilkosság gondolata. Itatta a
horvátot s az otthonra még egy nagy üveg pálin-
kát vitt magával.

Mikor a Bosut-tó partjára értek, még meginvitálta Csonka Csigics Zsivojint a maga nádkunyhójába. Tüzet gyújtott a bogrács alá, szalonnát vetett bele s főzni kezdte a pörkölt tarhonyát annak az embernek, akiről tudta, hogy pár óra múlva már meg fogja ölni. Etette és itatta a szerencsétlen horvátot, akinek már csak késő este jutott az eszébe, hogy haza kellene menni.

— Megyek — dadogta — megyek már haza.

— Hát itt az ideje — vélte a vén betyár.

A horvát tántorogva állt föl, hogy kimegy. A kocsija ott állt a kunyhó mellett, a lovak kieresztve kissé távolosabban legeltek. Azok után haladt a sötétben.

Az öreg Csonka ezalatt kötelet vett elő s lassan utána lopózott.

Mikor közel érte, a hurkot a nyakába hajította hátulról, elrántotta a gyámoltalant s vállát a kötélnék feszítve, vonszolni kezdte.

Addig huzta, míg meg nem fult a szerencsétlen Csigics Zsivojin.

Rettenetes munkájában most megállt és szétnézett hallgatózva a sötétben, hogy jár-e valaki e tájon.

Csönd volt. Csak a Bosut sekélyes vizében suttogott a nád:

— Láttuk, mi láttuk, hogy mit tettél.

Ej, az ő füle régtől fogva nem hallja meg az ilyen suttogást. Neki az semmi, egy emberélet. Semmi volt azelőtt is, most is az. Meghalt és vége van. Még csak arról kell gondoskodni, hogy a test elvesz-szen, elpusztuljon, nyoma sem maradjon.

Baltát hozott elő a kunyhóból és megdarabolta a halottat. Felvágta a hasát, azután a vállára vetve a véres tetemet messze begázolt vele a tóba. Ott aztán a vízbe vetette, hogy soha többé föl ne jöjjön. A vadember tapasztalatából tudta, hogy az a test, amelyben levegő nem marad, nem jön fel többé a víz tetejére idők multán sem, hanem lent marad a fenékén halak eledeléül.

A véres kezű ősz most hirtelen befogta a lovakat a kocsiba s fölhajigálta a kocsiderékba az ingóságait, ami volt : halászszerszámot, fegyvert, ruhát, meg ilyenféle szükös dolgait. Azután elvág-tatott onnan, hajtva a két elcsigázott rossz lovacs-kát kegyetlenül. Mint később maga bevallá, kétszeri etetéssel másfél nap alatt Horvátországból fölrkezett a szegedi alsó tanyákra.

Ide érve, kocsit és lovat, gunyáit egy rokona tanyáján hagyva, maga a városba ballagott.

Az alsóvároson a fiához ment. Ez becsületes, munkás, családos ember. Ott elmondta, hogy haza-jött, mert beteg. A husz év, amit a fegyházban

töltött, régi bűneirt teljesen expiálta a fiu előtt az apát. Szívesen fogadták, nem is sejtve, hogy a javithatlan vén ember micsoda iszonyatos dologgal terhelte újból a lelkét.

Mindössze két napig volt itt.

A horvátországi csendőrség már másnap keresni kezdte a kocsistól lovastól eltűnt Csigics Zsivojint. Egy őrjárat az utszéli csárdában meghallotta, hogy azzal a vén magyarral mulatott, aki a Bosut partján halászkodik. Csonkát különben ismerték és figyelemmel tartották, mert az írásaiban, amelyeket maga igazolására oda vitt, el voltak mondvá az ő régi bűnei is. Siettek a tópartra, ott megtalálták az elhagyott kunyhót, a tülekedés nyomait s a vérnyomokat a parton s még azt a helyet is, ahol a gyilkos az áldozatát a tóba dobta.

Nyilvánvaló volt, hogy a gyilkos a megölt ember kocsiján, lován menekült. Hova? Bizonyosan hazafelé, Magyarországba.

Azonnal küldtek sürgönyt a szegedi főkapitánysághoz, amely másnap délutánra már megtudta, hogy a vén gyilkos az alsóvároson tartózkodik. A házat figyelemmel tartották s hogy minden föltűnést elkerüljenek, alkonyattájban hatolt be hozzá a rendőrség, hogy elfogja.

Az utolsó gyilkossági kísérlet.

ól indult minden. A házba hatoló rendőrség egy a konyhából nyíló belső szobában találta Csonkát. Fe-küdt az ágyban; betaka-rózva nyakig.

— Kit keresnek? — kérdezte?

— Kendet — mond-ták neki.

— Engöm? — szólt. — Ugyan miért? Mit akarnak a beteg embörrel?

— Gyilkosságot követett el kend már megint.

— Én? — ismételte — én? Aki itt súlyos betegön nyomom az ágyat.

Egy rendőr felhajtotta róla a takarót. Akkor látták, hogy *felöltözve* fekszik az ágyban, csak

épen a czizmáit vetette le. E fölfedezésen maga is elszégyenült.

— No jöjjön kend, dolgunk van kenddel a városházán.

Vad haraggal huzta össze a szemöldökeit az öreg ember. Már valami keménységet akart mondani, de mégis meggondolta magát.

— Hát — mondta — möhetők . . . Nem tudom ugyan, miért háborgatnak . . . ?

Kikelt az ágyból.

— Csak a csizmám fölhuzom — mondta.

Volt az ágy mellett egy pad, mint ahogy ez szokásos. Annak egyik végében szokott állni a gyékényből fonyott kenyértartó, abban a kenyér a vágó késsel.

A pad másik végére, a felöltözést várando, Szekula rendőrbiztos leült. Rajta kívül még csak egy rendőrtiszt volt a szobában.

Csonka nagy előkészületeket csinált, hogy a czizmáit felhuzza. Lassan mint beteg öreg ember, alig hajlongott.

S bűnös szívében e pillanatban ismét megfogamzott a vágy arra, hogy valakit öljön.

Talán nem tudta, hogy kívül is várják rendőrök? Talán azt hihette, hogy egy késszurással menekülhet? ki tudná megmondani, a tökéletes

rosszaságu öreg lélekben mily gondolatok támadtak?

Elég abból annyi, hogy a szakajtóból hirtelen, mielőtt valaki megakadályozhatta volna, felkapta az éles kenyérvágó kést s teljes erővel ütötte a a mellette ülő rendőrtiszt gyomrába.

Szekula, maga is régi ember, aki már mint rendőrtiszt ismerte Csonkát még a husz. éves ~~elő~~gása előtt, nehéz sebével az ajtóhoz lépett hirtelen. Véresen botlott ki rajta.

Az ajtónál Varga rendőr-őrsparancsnok állott. Sebesült följebbvalóját megpillantva, kivont karddal ugrott be a szobába, éppen jókor. Csonka már Szücs rendőr jegyző ellen használta volna a véres kenyérvágót. De Varga karddal a keze fejére vágott. Kiejtette azonnal a kést az ökléből. Keze ketté nyílt a vágás nyomán. A kard a mutató- s a közép-ujj közt behatolt s a kézfejet majd a csuklóig két darabra osztotta.

Azonnal megkötözték a véres rablógyilkost s kocsin a városházi börtönbe vitték. Szótalan engedett most már magával tenni mindent.

Egy pricsre feküdt a börtön egyik szobájában és szótalan nézte, mint csepeg kettévágott kezéből a vér. E sorok írója látta. Óriás fájdalmai lehettek. Az izmos ősz embernek még a lábujjai is reszket-

tek s lánczos kezét olykor emelgette, mintha a levegő hűvösségével akarná enyhíteni a tüzelő fájdalmat. Szót azonban egy szót sem szólt, hangot nem hallatott.

Komoran nézett maga elé.

A rendőrök dühösek voltak, hogy a vén gyilkos miatt most egy öreg tisztjük halálán van. Egy azt mondta neki:

— Kár volt kendet föl nem akasztani *már annak az idején.*

Lehuzott kalapja alól sötét tekinteteket vetve szét, tompa hangon szólalt meg a vén betyár.

— *Bizony az köllött volna már régön . . .*

Jött Gyuritza rendőrorvos, hogy bevarrja az öreg ember sebéit. Amint készülődött hozzá, azt mondta:

— Aki könnyebb szivü, menjen ki innen.

Az ősz rab pedig elébe nyujtotta a kezét. A félkarikába hajtott tü a belefűzött czérnával öltésről-öltésre járta át a véres sebet, ő azonban meg sem mukkant. Még csak nem is sziszszent. Mikor kész volt a munka s az orvos a kötést annak módja szerint elrendezte, mondta neki:

— Aztán vigyázon a kezére. A kötést le ne verje, mert abból baj lesz.

— Mindegy az már nekem — szólt a Rózsa Sándor bandájából való ember, — *ahogy lössz, úgy lössz.*

Kivégzése.

Az igazságszolgáltatás egy kicsit veszekedett a vén rablógyilkoson. Hogy melyik ítélkezzen fölötte.

Ha a magyar bíróság ítéli el a Szekula József rendőrbiztoson elkövetett gyilkossági kísérletért, akkor nincs megbüntetve a horvát törvények szerint a Csigics Zsivojin halála.

Ha pedig Csigics Zsivojin meggyilkolásáért ítéli el Horvátországban (amiért tekintve a vén ember rovott multját, föltétlen halál járt), ki vesz

elégtételt az akasztott emberen a szegedi merényletért?

Végül az igazságügyminiszter oly módon határozott, hogy adassék ki Csonka a horvát bíróságnak.

Elvitték Eszékre s ott ítélkezett fölötte a törvényszéki tanács, amely Csonkát rablógyilkosságért halálra ítélte.

A rablógyilkos megnyugodott az ítéletben. Egy szava sem volt ellene.

A várban akasztották föl a régi híres banda *utolsóját*.

A siralomházbeli éjszakát jórészt ébren töltötte. Husételt kért, cigarettát s hámszor három deczi bort.

Mikor kivitték hajnalban, a papot hidegen fogadta.

A halálfa alatt még szólni akart.

— Tanuljatok rajtam, emberek . . .

A vár szük udvarán pár percz mulva kiröppent a bitófa alól a lovonjáró betyár hetvennégy-éves lelke . . .

Két régi rendőr.

— Klemm és Virágh. —

Még a régi időkből valók mind a ketten, amidőn a nagy paraszt uralkodott odakint a mezők fölött. Mikor olcsó volt a rendőrélet s a kocsinjáró betyárok öt-hat puskát hordtak magukkal a saroglyában.

A rablófogás technikáját még abban az időben tanulták mind a ketten. Különben riválisak voltak ők, az egyik megyei csendbiztos, a másik városi s az hozta őket együvé; hogy meghaltak mind a ketten.

Meghaltak. Az egyik erőteljesebb, corpulensabb, mint a másik.

Klemm Jusztin a csendőrség szervezése előtt tekintetes Csongrádmegyének volt a biztosa a *kis-teleki* részen. Tipikus alakja a régi csendbiztosi világnak, aki lovaslegényeivel uralta a határt s rettegte a rosszban sántikáló pusztalakó. Hatalmas termetű ember, akinek már a láttára is vallott a delikvens.

Ugy ismerték már akkor is, mint jó rendőrt, bár a fogásainak a híre nem igen szállongott be Szegedre.

A szegedi felső határ lovas pusztázói s a megyei legények között sohasem volt jó a viszony, a hirnevüket féltették egymástól.

A csendőrség szervezésekor, miután a kolozsvári tiszti tanfolyam hallgatója volt, egy ideig Erdélyben dolgozott, mint csendőrhadnagy. Ott felismerték benne a rendőrgenialitást s elismerés gyanánt odatették, ahol abban az időben még legjobban megvolt a régi betyárvilág lobogó tüzének az üszke, a Bácskába. Ott vigan járta még a régi módi, a felelős községi bakterek bokros felügyelete alatt úgy loptak, raboltak, hogy csupa gyönyörűséggel nézhette ifju kollegái működését a pokolból, a boldogult Rózsa Sándor.

Klemm főhadnagy aztán belevágott. Még az ő ideje alatt egy utolsó nagy merénylet történt oda-

lent. A szabadkai *Geiger*-féle negyedmilliósz kaszalopás. Maczonka Pál és Csonka Bálint, Rózsa Sándor és Oroszlán Pali két hü fegyvertársa vitte végbe. Klemm Jusztin Szeged alatt kutatott utánuk. Szőregyen, Martonoson. Csendbiztos korából ismert vén pusztai besugóit mozgósította. Sötét éjféleken tartott velük tanácskozót a szőregyi országúton.

A kasszalopók meg is kerültek. Be is vonultak a szabadkai törvényszék fogházába, meg ki is eresztették onnan. Ekkor csapta Klemm azt a nagy lármát, amelynek eredménye gyanánt az igazságügy-miniszter elvette a szabadkai törvényszéktől ezt a nagy bandita-pört s a szegedi bíróságot delegálta rá.

Azóta is folyton produkálta a legjobb fogásokat. Anyag volt ott elég, bár örökké duruzsolt a magyarországi *lassu igazság* ellen.

— Ha valahol a faluban — szokta volt mondani — elfog a csendőr egy betyárt és beviszi a bírósághoz: a csendőr még haza se ért vissza a falujába, *a gazember otthon van már megint*. Vigyorogva pipál ki a kerítés mögül.

Talán abban a másik országban, ahol nem hordanak kétfejű sasos porte-epeet a csendőrök, külön igazságot talál.

Mint a másik, a felsővárosi rend őre, aki olyan régen biztos volt ott, hogy szinte örökkévalónak tetszett.

Az öreg *Virágh* József is azok közül való volt, akik hatodik gimnázista korukban kiverték a pad lábához a pennát s elmentek katonának. *Akkor* volt ez »régen«, tetszik tudni, mikor még nemhogy a csendőrség, de a honvédség sem hordott kétfejű sasos kardbojtot s a nemzeti színű szolgálati jelvényes honvédtiszt elől megszaladt a fekete-sárga felbindli.

Mikor aztán a két különböző kardbojt közé odaállott az orosz is, *Virágh* Józsefet, rebellis hadnagyságára való tekintettel, becsukták a Neugebäudebe. Ott ült az ötvenes évek elején, egy börtönben a »ponyvára került arany trombita« neves szerzőjével, *Sárosy* Gyulával.

Ahogy onnan kiszabadult, került a nemes városhoz, amelyet mintegy harminczöt éven át szolgált. Fiatalabb korában sok nevezetes dolgot csinált. Makón egy ház padlásán pusztá kézzel fogott el egy fegyveres rablót. Máskor a szegedi tanyákról hozott be egy embert, akit megmart a veszett eb. Az emberen az ut alatt kitört a düh s *Virágh* a kocsiban birkózott meg vele, míg legyűrte.

Személyes bátorsága miatt szerették a följobb-

valói, amire szüksége is volt akkor. Ez emelte a tekintélyét is akkorára a felsővárosi nép előtt, hogy a legizgalmasabb esetekben sem mertek vele szembe szállni.

Az árviz első napján Wagner Gyula ügyvédet, aki mint hadnagy szolgálattételre volt behíva az ezredhez, a felsővárosi tiszaparra küldték, hogy akadályozza meg a zsarolást, amelyet a csolnakosok elkövettek. Épp egy asszonynyal alkudoztak, akinek az ura bent valahol a vizek fölött tartotta magát a fán.

Hetvenöt forintot kértek tőle, amiért kihozzák.

Wagner elfeledkezve arról, hogy a szakaszát másfelé küldte el, beugrott a csolnakba és belelökte a vízbe a hajóst.

Akkor aztán rázudult a többi. Mikor a vizes is kimászott, körülvették. Valami tizenketten. Le akarták ütni. Wagner egyik kezében revolver, a másikban kard, de kevés az nagyon olyankor, árvizes világban, mikor a romok közt tizenkettő körülvesz egyet.

A helyzet meglehetősen kritikus volt.

Akkor jelent meg ott az öreg Virágh.

Azon kezdte, hogy egyet kihuzott a publikum közül, hátrarántotta és a földhöz vágta.

A többi szétszaladt.

. . . Lassacskán elhullanak ezek a régi alakok, régi típusok, s másik árviznél már nem lenne ember, aki földhöz üsse a ladikosokat.

Ámbátor hiszen velük arányban hullanak a ladikosok is . . .

Pusztai tűz.

Nyugat felől eleinte olyan füstcsomó látszott, mint mikor a gyárok kéményeiből szinte erőszakkal szedi ki a füstöt a szél, a magasba kapja s ott játékot játszik velük. Azután mélyebbedett, szélesbült, vastagodott. Semmi szellő nem mozgott, a feketeség végig feküdt az ég oldalát s bár a nap teljes világát adta, alsó fele néha

fényesre vált. Valami megdöbbenő érzés az, ha a füst fénylik. Tűz van — mondták az emberek éles hangon. A biztosító társaságok fölfedezték ugyan azt a szót, hogy: kárégés, de annyira nem vesztette még az eszét a magyar, hogy ezt használja. Kifejezés pedig valójában nincs rá. Ha a konyhába vagy téli időben a kályhába gyujtanak, akkor azt mondják: ég a tűz, ha pedig valósággal valakinek a vagyonát pusztítja a láng, akkor mindössze annyit állapítanak meg, hogy: tűz van.

Ezt bajos is volna elvitatni, mikor az ég alja csupa fekete fölleg. Valahol baj van s a korommal fölcsapódó szikrák mutatják, hogy itt nem annyira megégett vagy leégett valaki, hanem hogy valakinek elégett valamije. A lovasbiztossal, akinek a dolog a kerületébe tartozott, kocsira kaptunk s mentünk a homokos buczkák között a tűz felé.

Valami lélekveszejtő van az ilyen utban. Az ember megszokta, hogy tűz alkalmával a nép szaladjon oda, ahol baj van, tűzoltók váglassanak, trombitáljanak, vizes kocsik zörögjenek, mindez olyankor oly hatással van, hogy aki az utcán jár, eldobja s gondos vigyázattal eltapossa szivarját, nehogy annak a tűzével ő tüntetni láttassék. Azután megy sebes léptekkel a katonaság, a kövezet a lovasrendőrök lovainak patkói alatt csattog, az

ablakok kinyílnak, mindenki a vész felé tekint, az emberek azt mondják: itt a baj, az asszonyok azt mondják: Jézusom segíts, minden arczon a vész tudásának valami félreismerhetetlen kinyomata, mindenki siet arrafelé, hogy ha lehet, tegyen valamit a meglátogatottakért — itt meg semmi, semmi zaj, csak az, hogy a sivó buczka homokjában a kerék nyikordul, a táj szélén a hosszú jegenyefák mind szórtalanok és egy helyben állnak, mint már ez nekik születésük idejétől fogva szokásuk. Nehány ember itt-ott a földben dolgozik, a közelben két asszony aczatol valami dinnyeföldön, azok is háttal fordulnak a veszedelemnek, ügyet sem vetnek reá. Csak magunk haladunk arra, kerülgetve a düllő-utakon. Egy ember jön szemközt, kaszával a vállán, attól kérdjük, hol a tűz.

— Arra van lent — mondja — gondolom a Savanyák buzája löhet. A hétön akartak nyomtatni.

Vigázva fordult meg, hogy a kaszával valamelyikünkbe bele ne akaszkodjon s szemügyre véve a határt, folytatta lassu hangon:

— Az, csak az löhet . . . Hanem most mán valaki elvégezte helyöttük a munkát. Baj, baj. De különben hátha ki volt biztosítva? . . . No csak mönnyenek ezön az uton. Ott a fölső sarkon,

ahun a Rózsa Sándor agyonlütte a czimboráját, le köll fordulni, akkor aztán jobbra igenyössen.

Ez utmutatás a helyre vezetett, ami nem kis dolog olyankor, amidőn még töretlen a kukoricza. Az ember megy, megy valamerre előre s végül azt találja, hogy az utat rengeteg tábla tengeri állja el, amin tul sem lát. Ha a kociülésre lép föl, sem láthat tul rajta, mindenütt csak a susogó sásforma levelek s a meghasadt csövek végén a kilógó szakáll. El lehet tévedni benne. Egészen más azonban, ha határozott irányban mozog az ember s tudja, hogy ott kell lefordulni, ahol a »Sándor« valamikor agyonlőtt valakit. Így oda is értünk.

Abból a tűzijátékból, amit buzakazlak égése okoz, alig volt valami. A lángja már nem égett, csak zsarátnokolt az elhamvadt élet. A külső, korommá vált részek közül vad-piros szine ugy szilánkolt elő, mint maga a pokol. Néha megroppant egyik vége, vagy beszakadt a közepe. Szél alig járt az egész tájon, de itt lehetősen mozgott a levegő. A tűz maga csinálja azt. Melege versenyre kel a nappal, a zsarátnok ilyenkor röpököd és legel.

Az sem utolsó: elnézni, mint legel a tűz.

Aratás végén, nyár derekán már aszott a fű sok helyen, levelei kiszáradtak. A kazal parazsa az ilyen kiszáradt ereket keresi, ami meggyul s egyik

csomóról a másikra ugrik a láng. Olyan gyorsan szalad, hogy egy béka nem is tudna előle menekülni. Kis vékony lángok futnak szét, amig aztán megakadnak egy bujább fücsomóban, amelylyel nem bír a tűzük.

Senki sem volt ott rajtunk kívül; a lovakkal messze kellett megállani, mert ijedeztek nagyon. Távol zöldes-sárga tábla látszott fehér domino-csontokkal: az volt a legelő s rajta a gulya. A füst a tájról elverte a madarakat, semmi sem mozgott, a nap olyképp állt a felhőtlen égen, mintha ránk akarna esni, csak épp a zsarátnok zsurmolt és hátunk mögött a kukoriczás száraz levelei susogtak. Azután zörögni kezdett a szára is, mint mikor messze törtet benne valaki. Nem kellett hozzá sok idő, előjött a kukoriczából egy sánta öreg ember, nagy bottal a kezében, az ócska szür átszíjjazva a mellén, a vállán pedig egy igen rossz kóczmadzagos elültöltő. Ünnepnap lévén, borotvált volt az öreg, csak a félarczát foglalta olyan széles alju oldal-szakáll, amilyent a Bach-korszak cseh hivatalnokai viseltek. Fehér volt, mint vastag, tömött bajusza, amit tutajbajusznak neveznek. A közepét visszafiataltította sárgára a pipafüst.

A szemeit összehuzva tartotta s pislogott velük, mint a legtöbb olyan ember, aki sokáig ült régi

börtönökben, mikben még nem mérték ki négyszög-méterek szerint a világosságot és a levegőt.

— Jó napot adjon Isten — mondta s köszönés gyanánt egy ujjával fölnyult a szürkére vedlett juhászkalap széléhez.

— Jó napot, János bácsi — mondta neki a komiszárus. — Hát mire végzi?

— Hát — mondta — láttam a füstyt . . . mondok mögnézöm.

— Kié ez a szérü?

Belebámult a zsarátnokba s eltaposott egy tüzeret, amely a lábai alatt futott végig a kukoriczás felé.

— A Savanyáké. Ezök, ugy nézöm, learattak végképp.

A botra támaszkodva biczegni kezdett s körüljárta a tüzet.

Mig oda volt, kérdi a biztos:

— Tudod, ki az az ember.

— Látom, hogy kukoriczacsósz.

— Névről nem ismered?

— Nem.

— De megismered, ha megmondom.

Megmondta. Egy nevet mondott, amelynek hallatára a hatvanas években, de még a hetvenesekben is reszketve bujt meg a gyermek, egy nevet,

amely az alföldi rablóvilág sötét krónikájában ott volt mindig a Sándor neve mellett és egyértelmű volt a rablással, gyilkossággal, vérrel és átokkal. Még a lovon járó betyárok közé tartozott az a sántaság (ami nem is lehetett olyan nagy virtus, csak följebb kellett csatolni egyik oldalon a kengyelszárat.) Még asszony is járt velük lóháton: mondják, hogy egy öreg árendás zsidót épp az ő hajával fojtottak volna meg. A Ráday-világ minden emléke feltámadt bennem erre a névre, a régi török vár a Tiszaparton, a vasrudas ablakok, a lánczos rabok s a rejtélyes puffogás, ami a vár csukott udvarából kihallatszott a városba.

Az öreg a tűz tulsó oldalán visszakerült.

— Elhamvad ez mindjárt — mondta.

— Mit gondol kend, gyujtogatott itt valaki, vagy csak úgy magától támadt a tűz? — kérdezte a biztos.

Elgondolkozva nézett a földre s lyukakat furt bele a botvéggel.

— Nem tudhatom — mormogta — nem tudhatom . . . A Savanya Pálnak nincs irigye, azt tudom. Hanem a Jánosnak . . . a Jánosnak . . . hogy is csak? Várjunk csak . . . De nem tudni ezt se. Ha majd hallok valamit, hónap hiráddal löszök . . . No Isten áldja.

Kezet nyújtott a biztosnak, azután felém tartotta a széttárt tenyerét, hogy tegyem hozzá én is a magamét. A kézszorítás az öregebb tanyai népénél nem szokásos, csak a kezeket értetik egymás mellé, úgy, hogy a két feltartóztatott hüvelykujj egymásba akad. Kissé haboztam ezzel a tiszteséggel is, mire az öreg ajkán gunyos, büszke mosoly jelent meg.

— Kezeltem én már uram, sok urral, mondta lassan. — Ültem is az asztaluknál, vagy hogy ők az enyimnél.

— A régi világban ?

Intett a fejével.

— Ügön, akkor.

— Sok minden másképp volt akkor . . .

— Sok, felelt kurtán s a sánta lábával rugdosta az elhamvadt pörnyét.

— Azután hát jobb volt akkor az élet, mint most ? kérdeztem.

Rámnézett, a szemét majd egészen lehunyta.

— Hát, — kezdte olyformán, magas hangon, mintha sokat vagy igen súlyosat akarna a kérdésemre válaszolni, de azután csak nem felelt. A szükrét megrázta a vállán, megfordult s ment a kukoricza felé. Még előbb visszaszólt, mondván, hogy : Isten álgya meg, de már felém sem nézett. Botjával

utat csinált magának a száraz között s bebiczegett a maga susogó országába.

A biztos mondta, hogy ő a legjobb csősz és réme a tolvajoknak. Az óriás tábla tulsó végéről füle megneszeli a zajt, ha éjjel emez oldalon tolvajok törik a kukoriczát. S a nevének az ő régi világában ennyi idők multán még mindig olyan varázsa van, hogy a sánta vén embernek nem mer ellentállni senki. Ő föltétlen uralkodó a maga birodalmában.

Egy kaptatón a kocsibul még láttuk, hogy halad messze bent a szárrengeteg között.

Jelek a pusztán.

U az ember este a pásztortüznél a gulyással. Néha szól az egyik vagy a másik, de általában ez nem szokás. Néha egy-egy gally kerül a tüzre s azt nézi az ember, míg elhamvad. A gulya már alszik, az ég végtől végig sötét s olykor gágog a vadliba, amint ég és föld között elhalad. Messze, a lapos pusztaság tulsó felén szintén van egy gulya, az is alszik már a karója körül, csak a pásztortüyük reszket bele az éjszakába.

A gulyás feláll fektéből.

— Hijnak — mondja.

Hát ez ugyan mit hallott már megint? (Mert éjszaka a fülük tele van rejtelmes hangokkal.)

— Ki hívja?

— Azok odaát.

Mutat arrafelé, ahol a fénybogár látszik.

— Mögyök is, mert intöttek.

— Intöttek?

— Ügön, a tűzükkel intöttek, hogy mönjenek — feleli.

— Valami baj van?

— Nem. Csak így esténként néha összeröffenünk. Most oda mönt a többi pásztor is. Most hijtak. Ahun a. Most mögén hijnak.

— De miből látja kend? Hisz csak olyan az a tűz most is, mint az előbb.

Hallgatott kissé, aztán szebb rugdalta a parazsat.

— Dehogy. Egészen más. Gyűjön no, majd vezetőm a buczkák közt.

Ment előre a vak sötétben lámpás gyanánt. (A fehér ruha ugyanis, ami rajta van, világít.) A tüznél csakugyan várták. Nagy gyűlés volt éppen azon, hogy Bab Illés bojtár most egy hete vette a tajtékpipáját s im a makjában kettészakadt. Addig is, amig Bab Illés annak a zsidónak beszakítaná a fejét, akitől vette, elhatározandó, hogy hol ólmoz-

zák össze a pipát legjobban. Hogy Szabadkára menjen-e vele, vagy Dorosmára, vagy pedig a városba.

— Miféle módon adták kendtek a jelzést, hogy amoda ellátszott?

Összenéztek. Még egy kérdésnél már mosolyogtak volna, a harmadik bizalmatlanokká teszi őket. Jobb nem is kérdezni, mert úgy sem mondják meg, vagy pedig a falnak állítják az embert. Később aztán megnevetik s azt mondják egymás közt:

— Ezt is elvezettük itatni a Tiszára, de szomjan gyött vissza.

Rejtélyes dolgok ezek, amiknek nyomára senki sem jut. Öreg pusztalakó uri emberek, mint például a mi vidékünkön a pusztai kapitányok, egy egész élet alatt csak igen kis részt ismernek belőle. A juhász az ellopott birkái után (ha azokat nem vitték, hanem hajtották), elmegy félnapi járóföldre a nyomon s beszél abba a tanyába, ahol a nyomok véget értek:

— Ugyan földi, nem jártak erre az este birkák?

Amaz már tudja, mit jelent a kérdés.

— De bizon — mondja — jártak, be is hajtottam mind a hatot, hogy mondok rossz embör kezire ne kerüljenek.

— No azt nagyon mög is köszönöm kendnek. Mer én vagyok a gazdájuk.

— Hát szivessen — feleli a tolvaj — tartozunk egymás erányában az ilyes dologgal . . . De ugy gondolom, egy kis hajtópénzt érdemölnék a szüvességömér . . .

A juhász fizet s kiválogatja a többi közül a maga birkáit. Pedig a birka mind egyforma, azonban azért azt megismerik, ki melyiké.

Hol van itt a jel, amelyek nyomán a juhász a vagyonához jutott? A pusztá milliő fűszála között miként ismeri meg, hogy melyik van félretaposva s a sok félretaposott között melyeket tapostak éppen az ő birkái félre? Hogy az a pár szál juhször, amely a keresztuton a baloldalt eső bogáncskórókra van akasztva tévesztés szempontjából, hogy az nem helyes ut, hanem hogy jobboldalt kell menni?

A sik mező ő előttük valósággal nyitott könyv: olvasnak a lapjaiból, fákról, virágokról, levelekről.

*

A jelzések része azonban kétségtelenül abból a régi világból maradt fent, amelyben a pusztá népének egy része harczban állott a társadalommal. Megfigyeléseik teljességét itt arra használták föl,

hogy mesterséggé tegyék. A természetes ösztönök mellett nem ment ez nehezen.

A huskonzervgyárakat messze megelőzte a pusztalakó a napon szárított paprikás husával, amely egy évig is eláll s csak forró vízbe kell vetni, hogy jó paprikás legyen belőle, amiként a tarhonyával megelőzött minden más eltehető tészta-félét s ma is ezekből él a pásztor. A kutágassal való telegrafálást régtől ismeri. A sik mezőkön messze ellátszó ágasok hangtalanul mondták el üzeneteiket egymásnak s különféle állásaik különféle hiráddal voltak. A bandák tagjai értették minden jelét s ez némileg megfejtí azt az éveken át tartó harczot, amit a betyárvilág régi népe ki birt fejteni az üldözőkkel szemben. A kutágas telegrafálta a híreket, elküldte gyorsabban, mint a lovas és minden föltűnés nélkül. A cseh zsandár azt ugyan soha meg nem értette, hogy mit jelentenek a kalimpáló ágasok (talán hogy vizet mernek velük.)

A csárdaudvar kutgémét épp úgy tilosra lehetett állítani, mint akár a vasuti jelző táblát s megszűrő jelezte az ismerősnek, hogy most odamenni nem tanácsos. Másik éjszakai jelzés a gyertyavilág volt, amelynek a szerint változott az értelme, hogy melyik ablakba tették, kicsit látszott-e vagy nagyon. Szem kellett ehez a mesterséghez, de hiszen

az még most is van odakint és egyszerű következtetésekkel a tények igazát huzzák le megfigyeléseikből. Azt mondja például a kapás:

— Ebben a táblában nyul van.

— Láttá kend?

— Nem én. De itt köll neki lönni.

Amint hogy csakugyan ott is van. Ha kérded, honnan tudta hát, hogy ott a nyul, megszégyenítő mosolygással felel:

— Befelé volt nyoma, kifelé nem.

Örökké ezt nézik s önkéntelen is meglátják a nyomot és a jelet. Jelzés hol régi, hol újabb, még ma is sok van. Pusztai erdők szélén a föltünőbb sarokfák oldala tele van mindenféle vágással. Nem olyannal, amilyent szerelmesek szoktak belefარაგნი, hanem hol görbe, hol egyenes vonalak, néha oldalt, néha keresztben, köztük itt-ott egy-egy karika. A puszták hieroglifjai ezek, amiken aki ért hozzá, olvasni tud.

Szokás a lószőrrel való jelzés is. Az, a ki tudja, hol keresse, megtalálja, más talán meg sem látja. Ki venné észre, hogy valami hid karfájára vagy a mértföldmutató karóra oda van akadva három szál lószőr: két fehér s egy fekete. Vagy három fehér, vagy egy fehér, egy fekete. Annak pedig mind igen nagy jelentősége volt valaha, de a rosszban sántikálónál van még ma is.

A sátoros cigány valósággal olvas az ilyes-
miből. Kevesen tudják, de úgy van, hogy a tavasz-
tól őszig kódorgó sátoros cigány nemcsak úgy vak-
tában jár-ke, hanem tervek szerint. Ő parancso-
kat kap, hogy most erre menjen, most arra s e
parancsok oda vannak faragva az utszéli fákra, le
vannak dobva az országut porába s megtalálhatók
a pusztai kut mellett. Egyszerű dolgok, de érthe-
tők, amiből a sátoros vándor mindig meg tudja
azt, hogy merre kell mennie, legtöbbször azt is,
hogy melyik főnök az, aki a parancsot adta. A
lőszőrök azt is megmondják a karón vagy az or-
szágut szélén néhány, különös módon egymáshoz
rakott kövecsen, amikre karóvégre kötött szalma-
szál hívja föl a figyelmet. Ők ezek segítségével ha-
ladnak előre-hátra s úgy lehet, egyéb kitudhatlan
dolgaik is vannak. Erre látszik mutatni az alábbi
eset mely két éve történt.

Egy szegedi ügyvédhez, aki gyakrabban védett
már bajba esett cigányokat, reggeli hét órakor
bevonul több idős cigány, akiknek a bandája
akkor a torontálmegyei Deszk község határában
táborozott.

— Bajunk van, kérem — mondták.

— Hát micsoda.

— Nem egyéb — adta elő a szót az egyik

öreg — mint hogy az este Székesfehérvár alatt a pandurok csatát vittak a cigányokkal. Többet le is lőttek, többet el is fogtak. Hát azt szeretnénk tudni, köztük van-e a Rapcsos? Hogy ezt meg lehetne-e tudni?

— Hát meg lehet — szólt az ügyvéd. — Ha van pénzetek, sürgönyözök egy fehérvári ügyvédnek, hogy tud-e a dologról?

A sürgöny elment s a délelőtti folyamán, alig kétóra mulva megjött a válasz. A Rapcsosról is hozott hírt, egyebekben pedig elmondta, hogy tegnap este cigánycsapat támadott meg valamely környékbeli tanyát, ahol lövésekkel fogadták őket. A véletlenül arra járó csendőrőrzőjárat meghallotta a dörrenéseket, odasietett s így támadt a csata, amelyben több cigány elesett. Ez este kilencz és tíz óra között történt a felső Dunántulon. A deszki cigányok pedig reggel hétkor már Szegeden voltak a hírrel s így azt reggeli hatkor már meg kellett kapniok. Deszken táviró nincsen, de hogyan is lehetne a sátoros cigánynak telegrafálni. Vasuti összeköttetése sincsen. A veszedelem híre mégis ott volt náluk kevesebb mint kilencz óra alatt.

— Itt a sürgöny — mondta nekik az ügyvéd. — De most már azt mondd meg, miként tudátok meg ezt a dolgot ma reggelre?

Az öreg czigány gunyos pillantást vetett a fehérre és azt mondta csendesen :

— Hir gyűtt.

A pusztákat egyre mélyebben járja az ekevas. Az iskolák harangjai is beljebb hatolnak a végtelen mezőkbe. Ám azért csak titkos marad, rejtelmes és kiismerhetlen az embereivel együtt.

Az utolsó betyárfogó.

A régi betyárság romantikájában élénk szerepet játszottak annak idején nemcsak az üldözöttek, hanem az üldözők is: az akkori világ híres csendbiztosai. Ma már kivesztek. Itt-ott él még közülük egy-egy ősz ember, aki valamikor *Oroszlán* Palit vagy *Patkó* Bandit kergette s ma már csendben megvonulva, csak az emlékeinek él. Volt köztük nem egy, aki rettenthetlen bátorsággal üzte a feladatát s hajtotta úgy a betyárt, mint a szenvedélyes vadász a vadat. Kóbor, minden veszélyre kész pusztajáró életükben szinte meg volt ugyanazon vonás, amely annak idején a betyárságot is regényessé tette: daczolás minden eshe-

tősséggel, harcz hol itt, hol ott, küzdelem és barangolás. Egy része elhullt a pusztai csatákban e bátor embereknek, más részét idő előtt halottá tette a mindenféle nélkülözés s itt-ott kapott puszkagolyók, csak kevesen érték közülük késő vénséget, akiknek épp tulerős szervezetük, ritka egészségük ellent tudott állni mindenféle bajnak.

Ezek közé tartozott a folyó évben elhalt utolsó aradi csendbiztos: *Ritt* Lojzi, aki fia volt a nemkülönben hires *Ritt* Pepi csendbiztosnak. Már fiatal, tizenkilencz éves legény korában segédbiztosként dolgozott az apja mellett s később a Ráday korszak alatt élénk részt vett a puszták tisztogatásában.

A vallató tekintetű, daliás ember, aki az akkori idők csendbiztosi ruhájában, a pitykés bőrnadrágban, gombos spenczerben járt, nagy erejéről s jó lováról volt híres az alföldi haramiák előtt. A bátor föllépésű, merész ember azonban gyakran kődorgott álruhában is a pusztai dughelyeken s oly esetekben gyakran a tervezett véres dolgokat is meg tudta előzni. Megesett, hogy a betyárok a legényeivel együtt már ott találták abban a házban, amelyet ki akartak rabolni.

Híres fogásai közül nevezetes, hogy ő kerítette kézre *Bota* Izsót és *Faludi* Jánost, a hirhedt rab-

lőgyilkosokat, akik a diószegi országon gyilkolták meg a diószegi gróf kocsisát s aztán a kocsit lovat elrabolták.

A pécskai országon fogta el Rózsa János ismert lókött, aki egy pár lóért két embert ölt. Az országon Baranyai János pécskai ember kocsi-jára kéredzkodott föl, amelyen a gazda fia és a kocsis ültek. Pár lépés múlva már pisztolyt szegezett Rózsa a kocsin ülők mellének s pénzt követelt. Mikor ezek vonakodtak, a kocsist szájba lőtte s ledobta a gyorsan haladó kocsiról.

— Mit tett kend? — kiáltott föl a fiatal ember s felugrott az ülésben.

Ebben a pillanatban mellbe lőtte Rózsa István s az ifju lefordult a kocsiról. A gyilkosság után mindkettőt kirabolta s megszökött.

Érdekes hajsza volt az, amelyet a hatvanas évek egyik híres futóbetyárja, *Czicza* Péter ellen folytatott. Czicza egy időben Ritt Lojzinak az apjával, Ritt Pepivel folytatott puskaharczot a csanádi pusztákon, amidőn az öreg csendbiztost súlyosan megsebezte. Ritt Lojzi ettől fogva nem nyugodott, amig az apja meglövőjét kézre nem kerítette. Csak négy év múlva sikerült ez neki, 1872-ben.

Az ő viharos életének egyik följegyezésre méltó tétele, hogy üldözés közben a betyárok ellen

fegyvert csak a legritkább esetben használt, pusztakézzel és nyitott karikással támadt a betyárookra s ez a dolog gyakran annyira meglepte a pusztafiakat, hogy nem is védekeztek. Így egyszer egy aradmegyei határ egyik ingoványos nádasában harmadmagával *hét* fegyveres lóköttöt fogott el.

Mint minden buzgó rendőrrel, vele is megtörtént, hogy vargát rántott a fogása. A hetvenes években történt, hogy *Dobos* János akkori híres betyárt kellett a czimborájával együtt keresni. A déli vidékekről huzódott fölfelé Dobos s a veszélyes embert minden áron meg kellett fogni. Ez akkori »fogás«-áról itt áll ez a följegyzés:

A délvidék hatásai jelezték is, hogy Dobos János fekete, a czimborája pedig pejlovon tart Arad felé. Ritt Lojzi az aradi határban czirkált, lesve a jó fogást. Czirkálásának egy borus-viharos éjjelén egy utszéli tanyai csárdában akart pihenőt tartani, de a felhők mögül itt-ott kibukkanó hold érdekes meglepetésben részesítette. A mezőn egy fekete és pej lovat látott meg, kantárjuknál egy fához kötve. — Erős volt a gyanuja, hogy a lovak — tekintve az elhagyatott, félreeső helyet és viharos éjjelt — Dobos János és czimborájáé. Lováról leszállva, két két legényével óvatosan bement a csárdába és ott paraszt ruhát cserélt. A kocsmaajtó nyílásain ke-

resztül hatoló világosság, a kihallatszó pohárcsen-gés, kés és villacsörömpölés azt igazolta, hogy benn vacsora mellett ülnek.

Két legényét háta mögé állítva, ő maga kari-kását kezébe véve hirtelen benyitott. Az asztal mellett ülők nem lévén ily meglepetésre elkészülve, ijedten ugráltak föl helyeikről, rablóknak vélve a parasztszürös alakot. A mi kezök ügyébe esett, széket poharat, kést ragadtak fel védelmükre s így állottak szemközt Ritt Lojzival. De még jobban meg voltak lepve és csodálkoztak, midőn a szürös alak egy szót sem ejtve, mozdulatlanul áll egy helyben, karikását dühösen dobva a földre. A benn-ülők nem Dobos és társa, hanem Paradeyser Lajos, akkoriban megyei főjegyző és barátja, egy huszár főhadnagy voltak, kik Pécskáról hazajövet, a vihar elől betértek a csárdába. A két ló persze az övék volt. Mindkét fél meg volt lepve, mindketten egy-másra bámultak. A hallgatást végre Paradeyser törte meg, megösmerte Ritt Lojzit. Még egy kevés pihenés után élcelődve jöttek haza Aradra. Ritt Lojzi ez esetet saját személye gunyolására mesélte el, haragudott önmagára, hogy csinálhatott ilyen baklövést. Néhány nap múlva értesítést kaptak Nagyváradról, hogy Dobos János és czimboráját Biharban elfogták.

Nem utolsó dolga volt az sem, midőn maga csapott fel tolvajnak. Még 1861-ben történt, hogy két drága lovat nyomozott s csapásozás közben lejutott előbb Temesvárra, azután Verseczre. Mindenütt talált orgazdákat, akik azonban már tovább adták a lovakat. A legutolsó, a verseczi ember ijedten vallotta meg, hogy a lovakat ő elcserélte a fehértemplomi lóköötökkel, akik megint potom áron eladták mindkettőt a pozserováczi szerbeknek, át a szerbiai fejedelemségbe.

Rittnek ott már megszűnt mindenféle joga, ami természetes. Legfeljebb panaszt tehetett volna az ottani hatóságnál, azonban a szerbektől nem sokat várhatott. Ha panaszt tesz is, csak elkallódik a két ló, azt ugyan onnan soha vissza ugy nem kapja.

Hanem azért visszakapta. Két legénynyel átment Pozserovácza s még azon éjjel *visszalopták* a lovakat s a Dunán átusztatva, két hét múlva tért vissza a veszélyes vállalkozásból.

Harmincz évig szolgálta a közbiztonságot a régi csendbiztosok ez érdekes, tipikus alakja. Ma már ő is csendes ember, elment abba a világba, ahol nem kell lóháton nyargalászni a rossz emberek után . . .

Harcz a kocsin.

A régi legendás alakok apránként elmultak. Aki még akad belőlük, üli a börtönt, némely része Vácson, más felekezet Illaván. Ott többnyire csendes emberek és mesterséget tanulnak. Abban járatosak is és igen buzgólkodnak, hogy jóknak láttassanak, mert így a büntetésből jó darab elesik s hamarabb kerülnek szabadságra. *Nemes Nagy Antal* is úgy volt, mikor elejében bekerült. Letelt

az ideje s kijutott a pusztákra megint. Azelőtt a régi nagy zshiványok között csak kis ember volt, de most már ő kezdett uralkodni. A közelmúlt évtizednek ő meg *Farkas* Jancsi voltak a »kimagasló« alakjai, akiknek munkája mindenféle rendőrnek, csendőrnek dolgot adott s mindkettőt csak hosszú hajsza után foghatták el. Évekig tartott bujdoklásuk, s mikor ők is börtönbe kerültek, velük a rablásból élő fegyveres pusztai betyárok fajtája körülbelül kihalt. Már hogy szabadság dolgában, mert ülnek ők mindaketten most is, beékelve szépen a fegyházak kőfalai közé, ahol olyan nehéz lenni annak, aki azelőtt határt sem ismert.

Farkas Jancsi valami hat év előtt került be, amidőn kétféle tetteért számolt a szegedi törvényszék előtt. Az alacsony termetű, szurószemű betyár a városháza mellől vitt el kocsin egy vaspénztárt, ez volt az egyik büne. A másik pedig, hogy mikor elkötött lovakkal üldözték, kocsinjáró régi betyárok szokása szerint a saroglyából lelőtte a lovascsendőrt.

A másik, a Nemes Nagy hamarabb került be s vele az együttjáró, egy bandát alkotó nagy kompánia oldott kéve gyanánt hullott szét. Ő volt az első, ő volt a feje mindennek s valóságos legenda vannak ez elkeseredett életű emberről ma is.

Mint a régi társak, akár mint Farkas Jancsi is, czimboráit nem árulta el s azoknak nyoma is veszett.

A nyolczvanas évek közepe táján történt a hires szegedi utczai harcza, amelylyel szinte úgy látszott, hogy a régi betyárvilág minden veszedelme a maga vadságában föltámad. Valóságos ijedtséget keltett az az eset, mert azt lehetett már hinni, hogy többé ilyesmi nem kísérthet, ilyesmi nem történhet s a kocsinjáró feketelelkek merészsége már sokkal alább hagyott, sem hogy még e fajta dologgal fellángoljon a tolvajélet üszke.

A *Baity* Trivó-féle szőregghi lókötés esete volt ez. *Baity* Trivó gazdag szerb gazda, aki nem csak vagyonáról volt hires, hanem arról is, hogy gyönyörűszép lovakat nevelt. Hát erre fájt Nemes Nagyéknak a foga. Hárman álltak a tervbe, három ember, aki megszokta már az ilyesmit, akinek ez volt az élete. Pedig *Baity* Trivó akkora kutyákat tartott a tanyaudvarban, mint egy-egy borju s nem is egyet, de hatot, hanem hát ez mindegy. A két legszebb lovát azért csak elkötötték s ha a szegedi rendőrség egy bátor legénye nem koczkáztatja éretük a lopás éjjelén az életét, soha elő nem kerültek volna.

Két társával ment át a csongrádmegyei pusztákról Nemes Nagy Péter a torontáli határba. Gya-

logszerrel indultak utnak, utközben loptak egy lovat, egy kocsit, hogy mégse kelljen egészen gyalog menniök odaig.

. . . Délután mentek át a szegedi hidon, s este tíz órakor már megint ott álltak az ujszegedi vámháznál, hogy megfizessék a hidpénzt. Ekkor már csak két ember volt a kocsin, a harmadik gyalogosan ment utánuk. Ez a számítás is arra való, hogy ha a kocsit valami baj érné, a harmadik hiráddal lehessen.

A kocsit pedig érhetne baj, mert föltűnő volt nagyon. Nem egy ló volt már elébe fogva, hanem kettő. Az a közepes, amelyet az utban loptak, most a saroglyához kötve busult, a kocsi előtt pedig két pompás, gyönyörű fiatal állat, mely két lábon s gyeplőszáron vitte a kocsit. Ez is betyár virtus. Hol akadna vajjon olyan lóidomító lovas-tiszt, aki soha gyeplőt nem látott vérbeli csikókat, kettőt egyszerre be merne fogni a kóczmadzagos hámba s azokkal éjszakának évadján vágtatva induljon utnak?

Ezek megtették. Amint a hid tulsó oldalán megállottak, hogy a vámot kiváltsák, egy városi rendőr, *Kocsis* György nevű szemügyre vette a két csikót.

— Honnan, honnan, atyafiak? — kérdezte.

— Csak innen a Torontából — felelték a kocsin levők.

— Hát aztán hova?

— Csak majd ide Csongrádba.

— Tán vásárra?

— Az.

— De hisz nincsen ott most vásár? — kérdezte a rendőr.

— Már hogyne volna, mikor van — erősködtek a kocsiról.

— Hát ez a harmadik ember itt a kocsi körül mit keres?

— Hol?

A rendőr szétnézett, hogy majd megmutatja. De már akkorra a harmadik ember nem volt sehol. Legurult valahol a töltésoldalón. Bár hiszen ezzel csak még újabb gyanut fogott a rendőr.

— Ha vásárra mennek kendtek, bizonyosan itt a lovak passzusa?

— Itt hát — dörmögték a kocsiról.

— Nézzük, no.

Felelet helyett a lovak közé akart vágni az ember, de rendőr nem engedte.

— Jaj — mondta — kendtek rossz járatban vannak. Gyerünk csak a város istállójába, majd ott megvizitálják a lovakat.

— Hát gyerünk — esett nagyot a szón a kocsinülők egyike. — De merre kell oda menni.

— Majd én mutatom — szolt a gyanakvó rendőr s azzal fel is kapaszkodott a kocsira.

Megindultak át a hidon s itt kezdődik a legutolsó vakmerő betyár stikli, amely annak idején izgatottságban tartotta az egész Szegedet: revolverharcz a vágató kocsi tetején a rendőrrel egy népes város utczáin keresztül.

Amint ugyanis a hid közepéig haladt a kocsi s a lejtő következett, lóhajtó ember hirtelen megvagdosta az állatokat. Vágtatni kezdett a két puszta csikó.

Kocsis György rendőr el akarta kapni a gyp-lőszárat, de ebben a pillanatban derékon kapták s lenyomták a kocsiba. Ádáz küzdelem fejlődött. A lovak levágtattak a Hid-utczába, át a Széchenyi-téren s a kis-körútra fordultak. A rendőr a kocsi fenekén azon igyekezett, hogy a revolverét vehesse elő a táskából, ami hosszas bajlódás után sikerült is. Fektéből rálőtt az egyik fölötte térdelő alakra, amelyik azonnal kifordult a kocsiból. Ez a református templom táján történt.

A kocsin maradt most szintén revolvert rántott elő s a rendőrre lőtt. Fejen találta, s a lövés-től a rendőr elvesztette az eszméletét s hátra hanyatlott a kocsiban . . .

Hogy a másik ember aztán mikor s hol szökött le a kocsiról, s hogy ki volt, máig sem tudni. A revolverlövések zajától még jobban megvadult lovak a kis-köruton végig száguldva, a felső tiszaparton rohantak tovább s a szeszgyár mellett, a városszéli utolsó lámpakaróba ütközve, fölfordították és összetörték a kocsit, kivette abból az ájult rendőrt is.

Hajnalban találta a fogatot s a sebesült rendőrt ott néhány arrajáró. A rendőr ájultan feküdt akkor is. Az esés következtében a lába bokában kifíczamodott s több zuzódást szenvedett.

Amikor másnap reggel Baity Trivó kétségbeesve keresni kezdte Szegeden a lovait, már visszaadhatták neki. Csak éppen sérüléseik voltak, mert a törött kocsival összeesebezték magukat.

A tettesek után megindított hajsza eredménytelennek bizonyult akkoriban. Csak évek múlva kerültek fogságba.

Kocsis György rendőrt száz forinttal jutalmazta a város bátorságáért.

*

Mikor végezetül hurokra került a híres Nemes Nagy, a bünfenyítő törvényszéknek ugyancsak meggyült vele a dolga. Egy egész csomó lókötés, pasz-

szushamisítás s egyéb vádak nehezültek a pusztánjáró vén betyár vállaira.

Nem érdektelen a betyárkarakter jellemzésére elmondani a többek közül ezt az apróságot :

Kihajtotta Szatymazon egy tanyabeli legény éjszakára a két lovat, legelni a tallóra. Meg volt a lábuk béklyózva kötéllel, a legény nézte őket egy darabig, hogy miként legelnek, azután elnyult a fűvön és elaludt.

Arra ébredt föl, hogy ütik. De ütik ám jócskán. Hallatszott a csuhi is, a puhi is. A legény részint az ijedtségtől, részint a fájdalomtól meglepetten föl akar ugrani, de nem bir. Ami kötelet ő a lovak békójára használt, az most az ő kezére-lábjára volt kötve, hogy nem mozdulhatott. Mellette áll két ember, akik karikás ostorral verik.

Kétségbeesett helyzetében segítségért kezdett kiabálni. Meghallották a szomszéd tanyákon is, meg az éjszakai legeltetők s arrafelé siettek. Az ütések azért csak hullottak a legényre.

Mikor aztán egészen közelben voltak a segítők, a két ütő ember hirtelen fölugrott a legény két lovára s elvágattak az éjszakába. Nemes Nagy volt egy társával.

Mikor aztán a bünpörét tárgyalták, egy magán beszélgetésben azt mondja neki a védügyvédje :

— No, vén rossz csont, ha már elkötötte kend azt a két lovat, hát elkötötte. Azon már senki sem segít, mert megismerték kendet a holdvilágba, mikor elvágtatott. De már mire való volt végig verni azt a legényt?

A vén betyár kiegyenesedett, a szeme megvillant és büszkén vágta oda:

— *Ugy-e, uram, az ilyen aztán virtus? . . .*

Nyomhajtás.

Nem nagy kaszárnya a pusztázó kaszárnya a tanyán : mindössze tizennégy ló van benne, természetesen a hozzávaló emberekkel együtt. Az emberek között van vén meg fiatal. Ahogy jön. Némely ember, bárhogy tartják, bárhogy hívják, abbanhagyja e mesterségét, a másik meg visszamarad hivatlan.

Az istálló egyébként nem kaszárnya. A lovak ott jó gondozásra lelnek. A lóhoz való emberek pedig lakást kapnak, elfogadható tisztességeset.

Igy vannak kint a tanyán. A föld messze és nagy távolságra terjedő : aki közepén, a mutató oszlopnál megáll, két nap is elvárhatna, míg embernői ember kerül a szeme elé.

A mutató oszlop már igen rovátkos és fekete. Dombon van ez, magas dombon és sem dombról, sem oszlopról nem tudatik, ki helyezte vajjon őket idő előtt oda.

Mióta a pusztalakók az eszüket tudják, a domb ott van, valamint ott van a megfeketült, reves karó is.

A karóra néha huznak egy rováncsot.

Ilyen rováncsok vannak már ott sokan, régiek s kevésbbé régiek. Van már olyan is, amelyik nem látszik, mert a fa hánca egyre pusztul s a vége annyira korhadt, hogy a belevágott ékek mély hasítása ma már a felszint mutatja.

Igy van a karó, állván a pusztá közepén, a dombon.

A dombról sem tudatik, mely okból keletkezett, s miért van éppen itt, ezen a laposságon, a hol ha ő nincs jelen, egyazon simaságu a pusztá. No mindegy. A domb itt van s a benne porladó csontokból pompás kukoriczavetés nő a halmon.

*

Van ilyen domb odakint sok. A szemmel be nem látható síkság meséje jóformán hazugság számba megy, mert a vége láthatatlan mezőségen

itt is, ott is, fölüti avar fejét a domb, régi veszedések határköve.

Ha megkérded Förgeteg Jánost, kinek családja a magok emberemlékezete szerint is folyton ugyanezen pusztát lakta, hogy mi az a halom ott, Förgeteg egykedvűen felel:

— Domb.

Ha pedig azon irányban adódik föl a kérdés, hogy miért az a karó ott a dombon, akkor szótalán beszédességével így adja föl a szót Förgeteg:

— Az ott egy jelzés.

*

Kiértetni e dolgokat eddig senki sem tudta. De miért is? E fekete farudak, amelyek a druidák köve gyanánt állnak a mezőségen a maguk nagy elhagyatottságában, ha igazat beszélnének, tán fölkevernék újra a tájék békéjét. Talán elmondanák, hogy im, Förgeteg János nagyapja megölte Kaszap Istókot (tényleg elkaszáltta mind a két lábát . . . Ma már nincsenek olyan kaszák.) Talán elmondanák, hogy miért özvegyül meg oly hamar az öreg Sáb Mihályné (a béresével agyonveretett ura tetejét a vasut alá tétette, hogy az vágja darabokra), talán elmondanák, hogy miért esett véletlenül a a boglya magas tetejéről a vasvillába Kabók Pál.

Rejtély ez valamennyi s jótét lélek annál in-

kább sem szólhat bele, mert nem adhat hitelt a mendemonda szavának. De ámbátor mégis. Néha az ember esze megállapodik. Eszméletébe jutnak öregek. Nézd: a vén Veszélka, az agg Kabók, a sánta Thurzó s Felemás Lajos, a pusztakoldus . . . Hova lettek? Eltűntek egyszer nyomtalan. A pusztáról igen könnyesen tűnnek az emberek, mert ott sem gyászjelentést nem osztogatnak, sem harangszó nem hallatszik messzire.

*

Ahogy a hosszú vasvonal elszalad Budapestről s megy le az orsovai hegyeknek, utközben ejt egy kicsi állomást. A neve Szatymaz. Aki erre jár, láthatta. Valamely altiszt benne a főnök s amíg a vonat jön, meg megy, egy cifrán zsinórozott legény, kardját huszáros haptákba fogva, szalutál a vonatnak s fehérre égett szőke bajuszával, rezes indiánarczával, míg el nem tűnik, utána tekint.

A vonat vonat, az állomásfőnök állomásfőnök (semmi közünk hozzájuk), ez a zsinóros legény pedig a rozsdás karddal, ez egy pusztázó.

*

Aszongya egy este, mikor a falra akasztott faggyugyertya fénye mellett ülnének a pusztázók a lovak lába alatt, aszongya egyszercsak az öreg Hubáji Miháj:

— Jel van a dombon.

A többiek pipáztak. A legutoljára megtért két ember, mielőtt pihenni ment, a sarat vakarta a juhászos gombos bőrnadrág aljáról, hárman durákoztak a szénahányóban, a többi ült és eszmélkedett.

Egyszer csak aszongya Haly Mátyás:

— Jel ?

Aszongya rá az öreg Hubáji Miháj:

— Jel.

Odakint verte az eső a padlatot, néha a kutyák ugattak. A pusztázók, ülve ki itt, ki ott, pipáztak csöndesen, mignem Haly Mátyás, aki Hubaji Miháj beszédére a szavat adandó volt (legifjabb valamennyiük között) aszondta:

— Kit öltek már mög mögén ?

*

Mindenféle teremtetett állatot lehet lopni, csak lovat nem és birkát nem. A birkát ugyanis nem lopják, hanem elhajtják, a lovat se lopják, hanem elkötik. De birkában és lóban szintén nagy a különbség a pusztán. Az ellopandó birkákat az elaludt pásztorok nyájából éjjel egyszerűen elhajtja az ember s elhajtván, belecsapja a harmadik határban a maga falkája közé. Ellenben más a ló. A ló magas termetű állat, amelynek csakugy passzusa

van, mint keresztlevele az embernek, lépteivel nyomot hagy az avaron, az országut sarában és az eladása, félkézen való elkalmárkodása bizonyos nehézségekbe ütközik.

Télen lovat lopni lehetetlen, mert a hóban elárulja a nyom. Tavasszal is bajos, mert olyankor a föld tele van emberekkel, akik szántanak, vetnek vagy jószágaik ügyében mennek ide s tova a pusztán. Nyáron szintén lehetetlen, mert nem mehet toronyirányában a buzaföldeken, kukoriczatablákon keresztül.

Más az ősz. Ősszel lehet, az ősz valósággal arra látszik teremtvé lenni a maga csatakjával, beborult egével, hosszú, végtelen tarlóival, hogy lovat lopjanak benne. Ilyenkor rendesen szél van, erős, zivataros őszi szél, s mert szél van, meg lehet közelíteni szél ellenében a tanyákat. Ennek az az ismeretes haszna, hogy a kutyák nem érzik az idegen ember szagát. Továbbá ősszel van egy kis borocskájuk is az embereknek s ennél fogva mélyebben alszanak. A szél pedig üvölt és zugnak a magas jegenyenyárfák. Így jön össze minden, hogy ép arravalóvá tegye az időt, hogy lovat lopjon benne az ember.

Lopnak is.

Özvegy Sáb Mihályné kocsislegénye éjszaka, a gönczölszekér feljötté táján fölkel a pitvarbeli ágyról, hogy majd vet a lovak elé kevés szénát. Bemegy az istállóba, belöki az ajtót, de senkit sem talált ott. A jászol helye üres, a lovak eltűntek. Szép két ló volt pedig, különösen a csillagos homloku sárga, amelyért egy láncz fekete földet ígértek ép a héten. A legényt zsibbatagság szállja meg s az üres jászolra bámul. Nézd el, nézd. Elmentek. Pedig épp most akart nekik enni adni.

Azután kifut, lekapja a szegről a puskát s dühösen belelő a sötét éjszakába. Maga se tudja, miért tette, de im, haszna van neki. A sáros tarlón keresztül csobogás hallatszik, meg az a sajátos érczpengés, mikor kardok verődnek kengyelekhez. Nem is telik bele sok idő, mikor az udvaron megáll két lóval két ember csuklyás köpenyegben, aztán az egyik, az öregebb azt mondja.

— Mi, baj Illés?

Illés szótalán mutat be az üresen maradt istállóba.

Az öregebb pusztázó erre ledobja a ló hátára a köpönyeget, leszáll s kétrét görnyedve jár az udvarban.

— Járt itt valaki csizmában tegnap? kérdezi,

— Nem — mondja a legény.

— Akkor jól van — felel s készül, hogy kiakasztja szíjjaiból a puskát.

A másik, aki a lovon ül, a fiatal Gucci Teofráz most azt kérdezi amattól:

— Mögvan a csapás?

Amaz négykézláb kezd mászkálni, egyre menve kijebb a tanyából s ugy felel:

— Mög.

S hozzáteszi:

— Gyere utánam.

Egy darabig megy így, akkor kiegyenesedik, sáros kezeit a ló czombjaihoz dörzsöli, fölül s azzal koczogni kezd alatta az állat.

A másik megy utána s jó messzire vannak már, mikor Illésnek visszakiált.

— A pej sánta volt ugy-e?

Illés visszakiált:

— Az.

Az öreg e szóra még jobban beleül a nyergbe, ami annyit jelent, hogy helyén van már a dolgában egészen.

— Szoridd! — szól Gucci Teofráznak.

Vágtatni kezdenek és mennek a fekete éjszakában. A lovak nyomán sár verődik föl s megbotlanak itt-ott a tarlón feledett tengeriszárban. Az öregebb egyszer leszáll, nézi megint a földet s fölvesz a pusztai sárból egy pipát.

Gyufát gyujt és nézi.

— Látod? — mondja Teofráznak.

— Savanya Kabóké ez — felel Teofráz.

Tudni kell, hogy Savanya Kabók a foglalkozására nézve lóköltő.

— Ez az — szól most már az öreg vidáman, mint aki a dolgában teljesen biztos. Ujra fölül s újra azt mondja:

— Szoridd!

Biz a sarkantyú véresre válik. A hold hirtelen kitekint a rongyos, fekete fellegek mögül s hideg fényével előnti a határt. Végig az avarok, a sarak fölött vágatva megy a két városi katona. A lovak bizony nem valami hiresek, hamar megizzadnak, szakad róluk a tajték. Fölöttük szél süvölt a nagy idegenségben s elszáradt ballangók csomóit kergeti a tájon.

Időnkint a földre tekint az öregebb s azt mondja a fiatal legénynek:

— Szoridd . . .

Szoritják. A szél egyre jobban támad, a föld egyre sarasabb, a lovak egyre jobban nyögnek.

Egyszer csak azt mondja az öregebb:

— Akaszd ki a puskád.

Guczi Teofráz lépésre fogja a lovat, köpenyegjét hátra veti s oldozza a fegyvere sziját a

mellén. Így elmarad, mert amaz vágatva megy most is, s éppen csak hogy készen állásba vette Teofráz öcsénk a fegyvert, mellette vad rohamban száguld el két gatyás ember, egyik a bicsakló sánta pej lovon, a másik azon a bizonyos hires sárgán.

— Megállj! — ordítja Gucci Teofráz városi katona.

Hát. Épp majd azok állnak meg mostan. Mennek, mennek, sebesebben mint a ballangó, sebesen, mint a szélvihar, szótalan a nagy némaságban, az egyiknek a hátán lebeg a bőrtarisznya, mintha panyókára vetette huszármente volna.

Nincs már Guccinak ideje, hogy öregebb társát szólítsa. Baloldalt megnyomja térdével a lovát, a sarkantyut mind a két oldalon megszorítja a ló vékonyában és amint ez a száguldásba kezd, elereszti a kantárt, két kézzel fogja a puskát és újra süvít kásás, rekedt hangon:

— Megállj, Máriád ne legyen!

Azzal hirtelen előre rántja a két lábát s a ló, amint a mellső részét éri a szeges vas, hirtelen reszketve megáll.

Most szobornak lehetne önteni Gucci Teofrázt. A nyargalászó lóból olyan kezes állat vált, mint valamely fáradt tehén s rajta mereven nyujtott

két karjával, a puskával, melynek csővén a hold szeliden játszadoz, a férfi.

— Durr — azt mondja egyszerre a puska.

— Jaj — kiáltja valaki amott s egy fehér alak hanyathomlok esik a ló hátán keresztül a sárba.

Guczi Teofráz áll előbbi helyén, amig ujra tölt. Azután, az izgalomtól remegve kissé, lépésben megy a tött helyre, a halott mellett megáll, leszáll s megfordítja azt a sárban, hogy láthassa a képét.

Mig ezt tenné, odaér az öregebb pusztázó, bizonyos nevezetű Hadady Gergely és azt kérdi :

— A Savanya Kabók ?

Teofráz, aki azért neveztetik e néven, mert ezen szent napján született, a sarat töröli a halott homlokáról.

— Én nem annak nézöm — mondja.

S töröli tovább.

Gergely várja egy darabig, hogy vajjon ráismer-e s untában megmozdul vele a ló. Ezzel fölkiált :

— Hát kicsoda a betyár ?

Teofráz elpuczolta már a halott arczáról a sarat s a tetemet gyengéden emelve a tulajdon maga nyergébe teszi. Mikor fejét Hadady Gergely

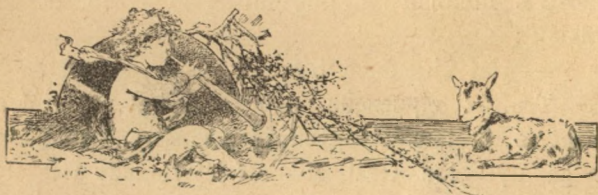
felé forditaná, a szemében a holdvilág kevés vizet mutat. A kengyelekkel átköti a holt ember lábát a ló alatt s ép mikor ezen munkájában a ló hasa táján van a feje, onnan mondja ki tompa hangon:

— Az apám.

S lovát kantárszáron fogva, vitte halottját a maguk tanyaháza felé.

*

Ezen okból van megszaporodva egygyel a karón a jelzés.

Az igaz jószág.

Téli estéken, mikor a hideg szél kapaskodik az ablakfába, s a kályha mellett szorul össze a család, senki nem tud olyan hamar segíteni a nagy szótlanságon, mint nagyapó. Sokat élt, hát sokat is tud beszélni a régi időről, a régi emberekről.

Persze azóta nagyot fordult a világ. A régi idők a feledésbe, a régi emberek pedig a hat lábnyi mélybe jutottak. Nagyapó, akinek a fejére ki-lenczven esztendőök hava rakodott, élő emlékeztetőnek maradt itt.

Igaz ugyan, hogy az idők vas foga sok régi történetet kiköszörült a fejéből, de azért vannak dolgok, amikre oly világosan emlékszik, mintha tegnap esett volna meg vele. Az ilyeneket aztán mesébe bogyozza az öreg, s álomba ringatja velük az unokáit.

Mi persze már jól ismerjük a nagyapó meséit, hiszen évek óta egyazon dolgait meséli el, de azért világért sem szólnánk neki, nehogy kedvét vegyük, mert akkor méreggel fekszik, s nem tud nyugodtan aludni, — pedig nagyon szereti visszaálmodni az eltűnt fiatalságát.

Mikor a nagyapó kijelenti, hogy mesélni fog, jóleső derű fut végig az arczokon. Az öcsém a pipájáért szalad, s nagy ügyesen rácsihol (mert az öreg még ma is a kova-tapló hive), a kis hugom pedig az aranynyal kivarrt hálósipkáját igazgatja a feje fehérjén. Persze nincs azon mit igazgatni, de hát ez a nagy készség kedvére van az öregnek. Mi pedig, hogy az érdeklődésünket mutassuk, közelebb huzgáljuk a székeinket.

Nagyapó ilyenkor, látva az érdeklődést, megsodritja a hosszú bajuszát, megszipákolja kissé a pipáját, melyből bodor karikák támadnak, s ilyenképpen a rejtelmes, kékes fellegekbe burkolózva megkezdi a mondókáját.

De hát miről is beszéljek? — adja föl a kérdést. A szabadságharczról, vagy betyárvilágról?

Mi, az öregebbek, természetesen a szabadságharczról szeretnénk valamit hallani, de a gyerekek úgy körülöstromolják az öreget, hogy a szive feléjük hajlik.

— Meséljen nagyapó a betyárokról — mondja az öcsém csillogó szemekkel, míg a kis hugom az öreg hóna alá buvik, s úgy kéri félénken . . .

*

— Még a forradalom előtt ismerkedtem meg Rózsa Sándorral. Nagyon derék ember volt ő, (hogy az isten nyugosztalja), még ha betyárkodott is. Aki jó embere volt, hát azt sohasem bántotta.

Együtt szolgáltuk a hazát, amikor itt Szeged alatt a ráczok irtották a magyart. Mikor aztán a német elől bujdosunk, akkor is sok honvéden segítettek a Rózsa Sándor emberei.

Sok esztendő telt el, mikor újra találkoztunk. Sosem felejttem el. Hideg, kemény tél volt. Én vadászni mentem a földekre, ez volt az én ünnep-napi mulatságom.

Nagyon szerettem a téli vadászatot és sokszor két napig se láttam a várost, úgy elkalandoztam a puszták közt. Mert gyönyörűség ám a pusztatélien. Mindenütt csak a villogó fehérség terül el,

de azért ez koránt sem egyhangu, sőt inkább akkor elevenedik meg a természet.

Mikor az első hópihék könnyedén leszállnak a mezőre, akkor kezdődik meg ott az igazi élet. A figyelmes szem mindent lát, ami künn történik. Az első hó olyan a rónán, mint a titkos irás, s aki ért hozzá, úgy olvas belőle, mint a szentírásból.

Mert a havon irás van ám, amiket a vadász ember nyomoknak nevez. Ezekből aztán kényelmesen ki lehet olvasni, hogy erre tapsifüles járt, arra pedig a róka. Csak haladni kell a nyom után, s azok szépen elmondják, hogy a róka koma a major felé ment csirkeszagra, a tapsifüles pedig az erdő felé galyat rágni.

Az ember nyomát még jobban látni, a csizma talpak árulják el, s a pusztai ember még azt is megmondja, ki járt arra. Mert a nyom a testi hibákat is mutatja, különösen a hibás járásu emberét.

Persze a nyomból csak a pusztalakó tud olvasni, városi ember nem ért az olyasmihez, az csak az ujságból olvassa az ilyesmit, ha ugyan olvassa. (Ez nekem szólt, mert a fejem csóváltam).

Hát amint így vadászgattam s a két lepuffantott tapsifülessel a hátamon a falu felé igyekez-

tem, elém akad a gyalogjárón a Pönge Pista csőszöm, akit a ráczok sántítottak meg Szent-Tamás alatt. Nyomtakargatónak hívták különben, mert mindig a zsiványok után szórta a homokot, de azért a keze alatt soha nem vezett el semmiféle jószágom.

— Ne mönjön a faluba tekintetős uram — mondja.

— Hát honnan tudja kend, hogy én a faluba megyek?

— Hát csak tudom.

— No és mért ne menjek én oda?

— Mert elvöszik a puskáját.

— Hát azt meg már honnan tudod?

— Olvastam.

— Hiszen nem értesz az íráshoz?

Egykedvűen rángatta a subáját a csőszöm.

— A bibliát bizony hiába hajtogatnám, de ezek itt — és a hora mutatott — írásabbak az írásnál.

— Csizmanyomok — feleltem.

— De kiknek a csizmanyoma! Négy embör járt itt. Háromnak volt puskája, de a negyediknek nem, mert az pásztorbottal mönt.

— Mi közöm nekem hozzá?

— Majd lösz, mert hát a három puskás em-

bőr a Rózsa bandájából való, a negyedik pedig az új legény. Annak köll a puska . . .

Én persze nem hittem az okos szónak, hanem tovább mentem. Szürkére borult az idő, mikor a falu alá értem. Nem is gondoltam a csőszöm szavaira, mikor hirtelen négy subás magyar köszönti rám a jó estét.

Nem vagyok ijedős ember, de akkor mégis nagyon a szivem tájékára szaladt a vér. Ugy volt, ahogy a csősz mondta, a három ember puskával, a negyedik pedig — pelyhes állu legényke — pásztorbottal.

— Jó estét őrnagy ur! — köszöntött legutoljára egy alacsony, széles vállu ember, s a kezét kihámozta a subából. Hát nem ismer?

— De bizony, maga a Rózsa Sándor. Honvéd volt ugy-e? Derekasán szolgálta a hazáját.

Megráztam a kezét, ami láthatólag jól esett neki.

— Most csak ilyen futó betyár vagyok, de azért szabad embőr.

Némi büszkeséggel mondta ezt, majd hirtelen átfordította a beszédet.

— Van-e puskapora őrnagy ur?

— Van hát, hiszen csak nem homokkal lövöldözök.

— Nekünk nincsen, ami volna, az is fogytán. Adjon kölcsönbe, majd mögyszolgálok érte.

Jobbnak láttam, ha kölcsönbe adom, minthogy elvegyék.

— De a puska is kéne ám !

— Az is kölcsönbe ?

— Nem köllene másként, de hát az uj legény még nem szörzött magának. Mán pedig az ilyen embörnek a puska a könyvere.

— De visszakapom-e valaha, mert nekem ez a puska kedves emlék.

— Itt a kezem — mondta Rózsa Sándor.

Ezalatt egészen besötétedett, s én aggodalmasan néztem magam elé. A zshivány élénk szemei leolvasták az arczomról a gondolatot.

— Majd hazakésérjük, hogy baja ne essön — ajánlkozott készségesen. Adja ide azt a két nyulat, hogy tehör nélkül lögyön.

Szótlanul haladtunk egymás mellett a fehér éjszakában. Egész hazáig kísérték a zshiványok. Ott ideadták a két nyulat és nyugodalmas éjszakát kívánva odébb állottak.

— Möghálálom a szüvességit ! — hangzott utánnam a bucsuzónál a Rózsa Sándor öblös hangja.

Nem telt bele két hét, mikor egyszer hajnalban megzörgetik az ablakomat.

— Tekintetös ur!

— Ki az?

— Hazahoztuk a puskáját. Betámasztottam a kis kamrába. Isten áldja mög.

Reggelre csakugyan megtaláltam a puskámat a kis kamrába, de még nagyobb lett a meglepetésem, mikor a béresgyerek azzal állt elő, hogy az éjjel egy tehenet kötött valaki az istállóba.

— Ki kell eresztetni az utra — mondtam. Bizonyosan valami elkötött jószág lesz.

E pillanatban kinyílt a kapu és azon subába burkolt ember lépett az udvarra.

— Ki ne ereszd azt a tehenet — kiáltott rá a béresgyerekre, majd hozzám fordult. Menjünk a szobába tekintetös uram.

Szótlanul mentem előre.

— Azt a tehenet ajándékba hoztam — mondta a subás ember, aki nem volt más, mint Rózsa Sándor, a — puskaporért.

— De én nem fogadhatom el — szabadkoztam.

— De köll . . . Nem lopott jószág az, hanem a testvéröm nevelése.

— Még így se fogadhatom el, mert a testvére károsodna vele.

— Attul ne fájjon a feje a tekintetös urnak.

kapott ű kettőt is helyötte . . . Ne is szabódjon tovább, ha nem akar mögbántani.

Ezzel aztán kifele fordult a szobából. Még az ajtóból visszaszólt :

— Ejnye, majd el is felejtöttem, Riska annak a böcsületös neve . . .

Nagyapó mélyen felsóhajt ; a pipája kialudt, a kályhában hamvadóban a tűz. A gyerekek álmosak . . .

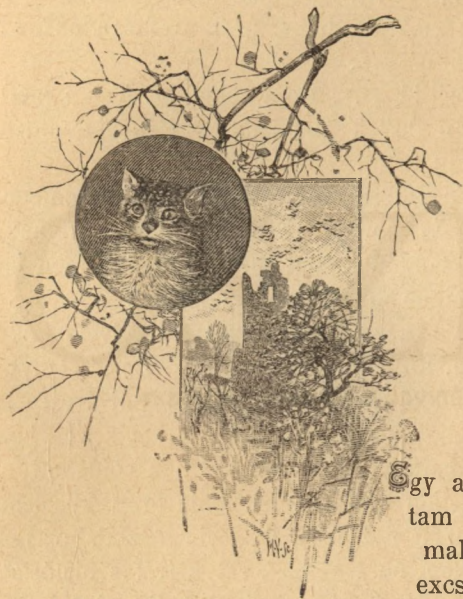
— Hej! de jó idők is voltak azok, mikor olyan becsületes, derék emberek voltak a betyárok is . . .

Nagyapó újra rácsihol, s a bodor füstkarikába nézve, mintha az igaz jószág jelenne meg előtte, félhangon dünnyögi :

— Szép jószág volt ám a Riska, két sajttárral adta a tejet mindennap . . .

A „nagylábu“ paraszt.

Egy arczképet lá-
tam egy alkalom-
mal valamelyik
excsendbiztosnak
a szobájában, melynek az egyik fala úgy szólván
teljesen tele volt aggatva a romantikus idők hirhedt
alakjainak fotografiáikkal. Ez a kép valamennyi
közül ki vált igazi betyártípusával. Szinte le lehe-
tett olvasni a marcza vonásokról azt az elvete-

medettséget, a léleknek azon nagyfoku elzüllését, melyek ezt a hirhedt embert olyan félelmetes alakká tették messze környéken.

— Ki volt ez? — kérdém kíváncsian.

— Nagy ember volt — felelt tréfásan az öreg — az én »pajtásom«.

— Pajtása!? . . . Hogy lehet az. Talán mert elfogta, onnan lettek pajtások, — tudakoltam a tréfálgató öreg urtól.

— Nagy ember volt ez uram, hires ember. Olyan története van ennek a hirhedt zsványnak, hogy szinte borzadok, ha visszagondolok arra az éjszakára, amikor mi »pajtások« lettünk.

Megfogta a kezemet és intett a kezével, hogy menjek utána. Kimentünk az udvarra. Ős gesztenyefák sűrű lombjai árnyékolták be a külvárosi kis parasztház tágas udvarát, melynek egyik végében vadszőlőktől befutott, jókora nyári ház zöldellett.

— Foglaljon helyet — szólt az öreg, közelebb tolva egy füzfa széket a filagória asztalához. — Majd elbeszélem én magának ezt a tréfás históriát.

Leültünk; az öreg rágyújtott öblös pipájára és kényelmesen elhelyezkedve, belefogott a »tréfás história« beszélésébe:

— A hatvanas évek elején a k . . . i uradalomnak egy steyer ember volt a fővadásza. Java-

korbeli férfi volt és igen nagy erejű, amellet rendkívül bátor is, ezenkívül elkeseredett ellensége a szegénylegényeknek. Nem egyszer esett meg vele, hogy egyik erdőőrjével egész csapat szegénylegényt megkergetett. Rettegtek tőle a zsiványok, mert kitűnő lövő hírében állott s ha kipuhatolhatta a betyárt, aki elhajtott csak egy lábasjószágot is az uradalom majorjából, azt addig üzte, hajtotta, míg ki nem terítette a bőrét, vagy ha ezt éppen nem akarta, hát kegyetlenül megkinoztatta. Legény is volt az abban az időben, aki az uradalomból csak egy csirkét is el mert lopni.

Ezt a hatalmas embert egy juniusi reggelre kegyetlenül meggyilkolva találták a vadászak előtti zöld gyepen. Kihurczolta a gyilkos mintegy negyven lépésnyire a vadászlaktól s ott teljesen megnyuzva, darabokra vagdalt testrészekkel, a fölismerhetlenségig összeroncsolva hagyta az ő saját vértől ázott főreivel, vadászkéseivel együtt.

A gyilkosságot talán egyhamar föl se fedezték volna, mert a vadászlakon semmi nyoma sem volt a rettenetes munkának. Az ajtók, ablakok rendesen be voltak zárva, ép úgy, mint rendes körülmények között, amidőn a fővadász valami farkas után köpözött s néha napokig is elpatallirozott a sűrűségben. A ház előtt sem volt semmi nyom, ami erre

a kegyetlen gyilkosságra figyelmessé tehetett volna bárkit is ; a hulla pedig a tisztásnak egyik kanyarulatánál volt szertehányva, ahova a gyalogutról a cserjék s a fiatal ákáczoaktól semmit sem lehetett gyanutlanul észrevenni.

Más volt, ami már kora reggel hirül adta ezt a borzalmas esetet. Egy czégér, amit hiradásul tűzött föl az emberállat, a vadászak előtti nyárfának a gyalogutra hajló ágára.

— Tudja mi volt ez ? — kérdezte csodálatos flegmával a volt csendbiztos.

Még csak sejteni sem mertem volna, amit az öreg, be sem várva a feleletet — nyomban kibökkentett.

— A bőre. Ennek a hatalmas, nagy embernek a lehuzott bőre, mely a reggeli szellőben úgy lengett, mint egy elrongyolódott, véres lobogó. Az erdőőr vette észre, amint kora reggel bevett szokás szerint jelentést hozott a fővadásznak, hogy »nem történt semmi baj az éjszaka«.

Reggel már megérkezett a gyilkosságról a jelentés is az igazgatóságtól, melyben a hivatalos vizsgálat megejtését kérték. Ebben a bizottságban magam is részt vettem.

Az eset annyira misztikus volt, hogy az embernek megállt az esze azon az utólérhetlen raf-

finerián, melylyel a bűntény végre lett hajtva. A legcsekélyebb nyom, a legkisebb bűnjel, mely csak sejteni is engedett volna valamit, sehol sem volt fölfedezhető. Benn a vadászlakban a vértől borított ág következtetni engedte, hogy az áldozat alvás közben orozva lett meggyilkolva, de sem itt, sem künn a vadászlak előtti gyepes helyen, hová a megölt embert kihurczolták, egy lábnyom, vagy egy igénytelen tárgy sem volt található. Szóval oly csodálatosnak látszott az egész gyilkosság végrehajtása, mintha csak nem is a földön jártak volna ezek a rettenetesen, sötét lelkű emberek.

— És tudja mi okozta az egészet, szól bizonyos hangsúlyozással a régi ember — az eső . . .

— Elmosta bizonyosan a nyomokat.

— Igen, erős zápor verte meg a porhanyos földet azon az éjszakán — és lássa, azért mégis ez volt a gyilkos árulója. El mosta ugyan a nyomokat, de csinált egy vermet, amelyből semmikép sem tudott kimenekülni a haramia. — Ez a verem pedig három lábnyom volt. Három óriási lábnak a nyoma, mely a vadászlak háta mögött maradt a kopasz földön a leghüebb lenyomatban. Amint megpillantottam ezeket a szokatlan nagyságu csizma-nyomokat, egyszerre tisztába jöttem vele, hogy itt a »nagylábu paraszt« keze dolgozott, ki

azon időkben egyike volt a legrettegettebb haramiáknak.

Az öreg Tarka Jóskát tehát elárulták a saját talpai.

Egyszerre készen voltunk a kombinációnkkal, a zivatar kitörésekor már kész lehetett a mészár-lással, az elől azonban menekülni nem birt s így a vadászlakban kellett bevárnia amig tova huzódtak a felhők s csak azután menekült el anélkül, hogy bárki is észrevette volna. És éppen ez volt a szerencse, hogy a vihar megakadályozta a kegyetlen embert, mert különben ki tudja hányan szenvedtek volna azért a véres, elrongyolódott lobogónak látszó emberbőrért.

— Nos és kézrekerítették a gyilkost? — tudakoltam egyre fokozódó kíváncsisággal a végtelen közönyös hangon beszélő csendbiztost.

— Elfogni? . . . Ho hó, nem olyan könnyen ment az uram, mint ahogy kimondjuk. Még aki elbirta volna fogni, még az is gondolkozott rajta egy kissé, mert hát tudni való, hogy még a legvakmerőbb ember is félti a bőrét. Ez pedig veszedelmes ember volt s bizton lehetett számítani, hogy a czinkosai kegyetlen bosszut állanak a vezérükért.

Denikve Tarka Jóska lett a fővadász gyilkosául kimondva s mint ilyennek az elfogatása nyom-

ban ki is lett adva. Ez volt talán az egyetlen betyár, akinek legtöbbször becsülték a fejét. Az uradalom maga tíz ezer forintot tűzött ki jutalomdíjjul, aki kézrekeríti élve vagy halva a rettegett haramiát.

Körülbelül három hónapra az eset után, egyik őszi hajló kései estén otthon pipálgatván, halk kopogást hallok az utcza ablakomon. Föl se keltem, semmit sem sejtve, egész nyugodtan kérdeztem :

— Ki az ! ?

Kellemesen csengő női hang hangzott feleletkép :

— Biztos ur kérem legyen szives bebocsájtani.

Beeresztettem.

Egy csinos, fiatal paraszt leány surrant be a szobámba és gyanakvólag körültekingélve, egész csendes hangon kérdezte :

— Maga van ? . . .

— Magam.

— Valami hirt hoztam.

— Nos.

— Ha ráér jöjjön el hozzánk, egy vendég van ott, az hivatja.

— Ki az a vendég.

— Nem láttam biztos ur, a Roza néni küldött, hogy azonnal hívjam el, mert beszélni valója van annak a vendégnek magával.

Gondolkoztam egy darabig, mit tegyek. Azután erősen megfigyelve a leány vonásait újból megkérdeztem :

— Hát nem láttad ki ment a csárdába ? A leány egész nyugodtan felelte : »nem«. Higyje meg uram, ez a nyugodtság birt abban a perczben arra, hogy határozzak.

— No jól van megyek.

A leány kipördült a kapun, én pedig azonnal nyergeltettem s egy negyed óra mulva ott álltam a terehalmi csárda előtt. — Künn várt már a csaplárosné egész kaczkiasan kiöltözve.

— Ki hivatott ? — kérdeztem gyanakvólag.

— Egy vendég — mosolygott ravaszul, csipőre tett kezekkel a kaczkias menyecske.

— No de ki az, előbb tudni akarom.

— Oh hát annyira fél, hiszen majd megtudja. Tessék csak beljebb kerülni.

Bementem.

A csárda belső ivójában három betyár ült, két fekete képű czigány gyerekekkel, akik kétségbeesetten huztak valami magyaros nótát a leghamisabb hangon. Amint kinyílt a rozoga ajtó, undorító, büzös füstgomolyag csapott meg. Ekkor még nem ismertem föl a mulatókat. Amint beléptem, ott láttam az asztalfőnél az én rettegett ellensége-

met kigyult arczczal, tágra nyílt szemekkel, melyekben a kegyetlenség vad lángja lobogott.

Ebben a perczen olyas szédülés formát éreztem, mely után csakhamar szakadni kezdett rólam a viz. Nem féltem, de az a rettenetes gondolat, mely a meghalás sejtelme alatt villan át az ember agyán, olyan kinos érzést keltett bennem, hogy egyszerre elbágyadni éreztem tagjaimat. Ebben a tulizgatott állapotban még arra sem gondolhattam: vajjon hát mit is tegyek. Higyje el uram, hogy a halál közvetlen közelébe nincs az Istennek olyan tehetetlen, olyan gyáva, és meghunyászkodott teremtese, mint az ember. Megbénul a fontolgtató ész, elzsibbad az akaraterő és tehetetlenül, mint egy erőtlen semmiség várja a következendőket.

Ugy álltam ott mint a halálra ítélt, akinek még csak néhány percze van az életből, a megkegyelmeztetés legkisebb reménye nélkül. A hóhéromat, két pribékjével láttam azokban a gunyosan vigyorgó emberekben, kik a bosszuállás örömeztében mosolyogtak szemeim közé.

Ebből az örületes állapotból a »nagylábu« paraszt mentett ki. Szivélyes hangon szólt hozzám:

— Csendbiztos ur. legyen szives közelebb jönni.

. . . Ebben a perczen úgy vettem észre mintha most is annak a jelenetnek a hatása alatt állt volna

az öreg; megkönnyebbülten lélegzett föl, a homlokán pedig apró gyöngyszemek verődtek ki.

Azután tovább folytatta:

Leültem a nagylábu paraszt mellé és egész elfogódott hangon szóltam hozzá:

— Maga hivatott, Jóska bácsi? . . .

— Igen, én hívtam — számodáson van az urral! — azzal megmarkolta az asztalon fekvő pisztolyt és mellemnek szegezte.

— Nohát számoljon le velem, szóltam hozzá daczos hangon, mely az utolsónak vélt kihívás volt már, mint a halálra ítélnél, ki a végső pillanatban szidja össze a bírait.

A betyár elnevette magát és visszatette a fegyvert.

— Ne féljen, hiszen csak tréfáltam. Megis akartam nézni, hogy milyen bátorsága van egy csendbiztosnak egy Tarka Jóska mellett, akinek tizezer forintra becsülték ezt a megvénült, rossz koponyáját. — Ma az én vendégem lesz az ur, azzal mintha csak újra fellángolt volna benne a kegyetlenség vad indulata, tarkón csapta az egyik cigányt, hogy az menten leszédült az asztal alá és torkaszakadtából ordította:

— Hát még se huzzátok azt a repedt fát? . . .

A halálra rémült cigány húzta kétségbeeset-

ten, a betyárok pedig, kik bámulatos nyugalommal pőfékeltek rövidszáru makrapipájukból, elkezdtek nagy élvezettel röhögni ezen a betyár-bravuron.

Soha ilyen mulatást nem láttam.

Az asztal roskadásig meg volt rakva üvegekkel s a vén betyár szilajon, mint akiben az elkecseregés csak a mámor, a duhajkodás után vágyódik, tombolt, ujjongott, tánczolt fékvesztetten. Ebben az örült nagy kedvben azonban volt egy eltitkolhatlan árny is, mely ott ült a vén ember ránczos arczán, olykor eltorzítva azt, hogy szinte félelmetessé vált — s ez a borongós árny a lélek örületes kinjáról beszélt, mely most vivta harczát az élni-vágyásért, a lélek sötét, kietlen világában.

Néha kimerülten dobta le magát mellém a megkopott, piszkos fapadra s ilyenkor itatott.

— Ha nem iszik az ur, meglássa, hogy üvegestől öntöm magába, szólt dühösen, majd pedig hirtelen szelidre változott hangon tette hozzá: — Hiszen *pajtások* vagyunk most uram!...

Hajnal felé, amint derengeni kezdett az ég, oda intette magához a két betyárt és kurtán kiadta nekik a parancsot:

— Pusztuljatok!...

Majd pedig a cigányokat riogatta ki az ivóból,

kik a betyárokkal együtt egy pillanat alatt kitisztultak a csárdából.

— Beszélni akarok az urral, fordult felém, amint magunkra maradtunk. — Ugy hallottam, keresett a napokban. Hát mondja el, mit akar velem?

— Én? . . . Sose kerestem biz' én, Jóska bácsi. — Nem jól hallotta az egyszer.

— Ne hazudjon, — riad föl az öreg, — mert mindjárt lelövöm.

— Hiszen tudja, hogy mi vagyok, — ha tetszik, ha nem, mennem kell.

— Igaza van. — Lássa szerezhetnék én most az urnak tizezer pengőt, ha oda adnám magának ezt a bolondos fejet. — Oda is adnám, mert szeretem az urat és éppen azért hívtam, hogy elbucsuzzak magától, — de lássa, nem akarom, hogy a selyem kötélre kerüljön, mert nem érdemel kutya mást mint komiszat.

Könnyezett az öreg, mikor ezeket az utolsó szavakat kimondta, de azután hirtelen átesapott másba, s ekkorra olyan vad kifejezést öltött az arcza, hogy szinte megremegtem tőle.

— Tudja ki tette el láb alól a nagy németet?

— Biz' én nem tudom Jóska bácsi.

— Nem? szólt gunyosan. Tudja azt maga nagyon jól, csak azt nem tudja, miért! . . . Ezt akarom most magának elmondani.

Azelőtt való nap ott pipálgattam az erdő szélén egynehány czimborámmal, egyszerre egy lövést hallok, mire a pipa kiesett a számból. — A nagy német ott állt az erdőbe vezető utnál és megfenyegetett a fegyverével. Kilőtte a számból a pipát. — Ezért az embertelenségért megfogadtam, hogy ő lesz a hatodik akit én bucsuztatok el, a hetedik pedig . . . itt abba hagyta a szót. —

Kivilágosodott. Oda künn hűs hajnali szellő szántott végig a sárguló mezőn. Ebben a csipős reggeli szélben azután eszmélni kezdett a betyár; végig hordozta tekintetét a széles pusztaságon s egy nehéz, fájdalmas sóhajjal a homlokához csapta vaskos ökleit, azután egészen elérzékenyedve, alig hallhatóan suttopta:

— Kedves öcsém, ne fáradjanak többet a keresésemmel. — En nekem már pusztulnom kell. Áldja meg az isten. Csak azért hivattam, ha rá van szorulva arra a rongyos tiz darab ezrös bankóra, hát keressen mög a semjék közt, aztán vigye el a fejemet, de azt megmondom, hogy olcsóbban oda ne adja senkinek. Tudja inkább magam szorítom ki magamból a lelket, ha mán muszáj, csak hogy ne az urak fáradjanak vele. Azután bolondjából utánam ne löjjön, mert akkor aligha meg nem másitanám a fogadásomat.

Kezet fogott, felugrott a lovára s amint végig feküdt a ló nyakán, egy nyomással megindította azt. A gyönyörű állat megnyult és két percz alatt se ló, se lovas nem látszott a láthatáron.

Másnap én találtam meg a betyár lovát a semjékek szélén sügybe löve, élettelenül. A nagylábu paraszt pedig ugy hónapok multán került elő. Vadáskutyák huzták ki a buczkák alól, ahova betemette a futóhomok.

Gyóntatás.

Késő ősze járt már az idő, hideg szél sivitott a száraz fagalyak között.

Olyan bujkálós holdvilágos éjszaka volt, mint mostanában, a szél ide-oda üzte, hajtotta a sötét felhőfoslányokat és a holdfényt, mely egy darabig tisztán megvilágította az egész tájt, pár percz mulva teljesen elsötétítette a felhőfoslány, mely czafatokba huzódott el a teljében pompázó égi test alatt.

Akkor este szokatlanul nem jött szememre álom, mindenkép igyekeztem elaludni s bár az idő már tizenegyre járt, még a szememet sem birtam

lehunyini. Valami lázféle, oly kinos izgatottság nyugtalanított szüntelenül, amely tökéletesen elvonta figyelmemet mindentől; ugyannyira, hogy a kezemben tartott érdekfeszítő regényt is csak gépiesen olvastam, anélkül, hogy abból csak egyetlen mondatot is megértettem volna.

Vannak oly perczek, amelyben az ember egész lényében megérzi azt, ami vele néhány óra múlva fog történni. Éppen így éreztem magamat én is, mintha csak egy titkos érzés valami borzalmat keltő történetet beszélt volna el, amelynek magam is részese fogok lenni rövid idő múlva.

— Tudja kedves öcsém! még most is olyan hideg borzongás fog el, ha visszagondolok arra a napra, illetőleg arra az éjszakára, — és itt megállt az öreg ur az elbeszélésével, egy kis szünetet tartva, mialatt erősen bámult maga elé, mintha csak ott látná lejátszódni az egész történetet, amely elbeszélésének tárgyát képezte, majd igenlőleg bólintott fejével és egy nagy lélegzetvétel után tovább folytatta:

— Tizenegy óra volt . . . éppen tizenegyvet vert az óráim — s a falon függő ósdi ingaórára mutatott — mikor ezen a sarok ablakon erős zörögést hallottam. Fiatal ember voltam, azután meg nem igen ijedtem meg a magam árnyékától; de

mégis megborzadtam. Oda mentem az ablakhoz . . . fölnyitottam . . . egy magas, tisztességesen öltözött fiatal ember állott ott.

— Kit keres?! — kérdeztem indulatosan.

— A tisztelendő urért jöttem, — felelt egész nyugodtan, úgy, hogy én sem szavaiban, sem pedig viselkedésében a legcsekélyebb föltűnést sem észleltem, ami a legkisebb gyanut is fölkelte volna bennem.

— Egy öreg asszony óhajtaná az utolsó szentséget fölvenni, — szólt tovább, anélkül, hogy a további kérdezősködésre várt volna.

— Messze van!? . . .

— Itt van a harmadik utcában, tisztelendő uram, hoztam magammal kocsit is. Csak gyorsan kérném, mert már egészen az utolsóban van a beteg.

Én kötelességemhez hiven, magamhoz vettem a szertartáshoz szükséges eszközöket és sietve ültem fel a reám várakozó kocsira. A fiatal ember erősen közé vert a lovaknak, melyek örült gyorsasággal ragadták magukkal a könnyű parasztkocsit. Néhány percz múlva künn voltunk a város végén. Az országutat szegélyező lombtalan fáknak száraz ágai valami csekély árnyékot vetettek a holdvilágos éjben. Itt ezen az árnyas helyen megállott a kocsi,

mire az utszéli árokból három erőteljes férfi alakja tünt elő, kik egyenesen a kocsinak tartva szelid hangon köszöntöttek.

— Igen kérjük, kedves tisztelendő ur, -- szolt az egyik férfi — tessék egész nyugodtan lenni, biztosítjuk, hogy semmi kellemetlensége sem fog történni, csak jöjjön velünk, körülbelül egy fél órányira van egy betegünk, akit szives lesz meggyóntatni s azután rögtön visszahozzuk ugyanezen a kocsin.

— Helyes! Kedves barátaim, — válaszoltam nekik egész nyugodtan, anélkül, hogy a legkisebb félelmet is elárultam volna szavaimmal.

A kocsis ügetésben hajtott a régi makkoserdő felé. Az erdőtől néhány száz lépésnyire, hosszan elterülő nádas feküdt, mely a hűvös északi szélről kísértetiesen zizegett. A nádas tulsó végén megállott a kocsi. Mi leszálltunk s ugyan az a férfi, ki az imént minden kellemetlenségtől biztosított, elélem állott s az előbbi szelid hangon szolt hozzám.

— Kedves tisztelendő ur, engedje, hogy a szemeit bekössük, a többit nem szabad látnia, amig oda nem érünk.

A hold rásütött a betyár arczára s annak marcza vonásai, vad nézése e perczen megfélemlí-

tettek. Láttam, hogy minden ellenszegülésem haszontalan s végre is kényszeríteni fognak reá, engedtem kérésüknek s a saját kendőmmel beköttettem szemeimet.

Mintegy negyedórai távolságra vezettek kanyargós utakon a nádas mélyén. Megálltunk, egy nád és zsuppszalmából készült kunyhó előtt voltunk. A hold fényénél tisztán lehetett látni mindent. Néhány betyár ácsorgott a rejtekhelyen összeszetákolt kunyhó körül, valószínűleg érkezésünket várva, míg benn a vastagon elszórt friss szalmán egy fiatal ember ült, felügyelve egy vénebb betyártól, ki egykedvűen, minden óvatosság nélkül pipázott. Amint megszitta cseréppipájában a bűzös kapadohányt, csakugyan sistergett abban a parázs s egy perczre megvilágította a sötét kunyhó homályát. Vastag füstgomoly tódult ki a keskeny bejáraton, amit azután lecsapott a hűvös éjszaki szél s ott uszkált a kunyhó körül, anélkül, hogy valamegyik megfigyelte volna, vajjon honnan jön az.

A betyárok egy szót sem szóltak, csak némán billentették meg zsiros, pörge kalapjukat és igazi betyár flegmával bámultak egymásra. Rozsdás fegyvereik sorba voltak állítva a kunyhó oldalához.

— Hol a beteg? kérdeztem türelmetlenül.

— Oda benn van — szólt a vezetőm s a nyíláshoz hajolva, bemutatott a kunyhóba.

— Legyen szives bemenni tisztelendő ur és ott elvégezni a dolgát.

Erre az öreg kiczammogott a kunyhóból, magára dobott egy ócska szűrt és mivel sem törődve, nyugodtan bámulta az égen uszkáló felhőfoszlányokat.

Bementem, egy egészséges fiatal embert találtam ott.

— Maga a beteg ? kérdeztem tőle.

— Igen, én vagyok és csak ez volt az utolsó kívánságom, hogy meggyónhassak.

Nem beszélhettem vele többet, elvégeztem a szertartást és kijöttem a füsttől bűzös kunyhóból.

— Mehetünk ! szoltam az emberekhez.

— Kész van tisztelendő ur ? — kérdezte a haramiavezér.

— Készen.

— Akkor menjünk — köszönjük a fáradságát.

A betyárok egymásután emelték kalapjaikhoz kezeiket és szóltanul megbillentették azokat. Ujból bekötötték szemeimet és ugyanazon a kanyargós uton vezettek kifele. Közel lehattünk már a nádas végéhez, ahol a kocsi várakozott reánk, mikor az éjjeli csendet egy hatalmas dörrenés reszketette meg.

— Mi az ? kérdeztem meglepetten és akaratlanul a szememen levő kendőhöz kaptam.

— Ne vegye még le tisztelendő ur! Semmi, szólt nyugodtan a betyár, aki a nádasból vezetett kifelé, most halt meg a beteg!

Hazáig egy szót sem birtam kivenni a hara-miavezérből.

Tartalomjegyzék.

OSZK

T a r t a l o m.

	Oldal.
A betyárfajták	3
A lóköltő	8
A járalthamisítók	11
Házások	14
Vásárosok	16
Kocsinjárók és lovonjárók	19
Szökés a bitófa alól	22
A lófárasztás	29
Gunynevek	37
Dupla koponya	49
Az utolsó	55
A rablógyilkosság	58
Az utolsó gyilkossági kísérlet	62
Kivégzése	66
Két régi rendőr	69
Pusztai tűz	75

Jelek a pusztán	85
Az utolsó betyárfogó	95
Harcz a kocsin	101
Nyomhajtás	111
Az igaz jószág	123
✕ A »nagylábu« paraszt	133
Gyóntatás	147

OSZK

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

NYOM. ENGEL LAJOSNÁL SZEGEDEN

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

